

Britt-Marie Lennartsson

SVARTRÅ KYRKOGÅRD

Svarträ socken, Falkenbergs kommun.

RAPPORT KULTURMILJÖ HALLAND 2021:40

Stiftelsen Hallands Läns museer, Kulturmiljö Halland.

Uppdragsverksamheten, Halmstad 2021.

Kulturhistorisk dokumentation och bevarandeplan 2021.

Bild framsida: Kvarter 2 söder om kyrkan.

Foto: Britt-Marie Lennartsson. (Film nr. 2021-31).

Grafisk form: Anders Andersson.

Layout: Britt-Marie Lennartsson.

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet.

Diarienummer 2020/215.

Svarträ kyrkogård, uppmätning, Metria 2019. Kulturgravar och värdefulla karaktärsområden är inritade.

INNEHÅLL

Inledning	6
Metod	6
Syfte	7
Historik	8
Svarträ trakten och kyrkans plats i landskapet	8
Svarträ kyrka	9
Kyrkstuga och ekonomibyggnad	9
Svarträ kyrkogård	10
Arkeologi	12
Beskrivning av dagens kyrkogård	13
Placering och omgivningar	13
Omgärdning och entréer	14
Planform och gångvägssystem	16
Vegetation	17
Ekonomibyggnaden/kyrkstuga	17
Övrigt	17
Gravkvarterens karaktär	18
Gravvårdar på Svarträ kyrkogård	21
Sammanfattande karakteristik	29
Kulturhistorisk bedömning och bevarandeförslag	30
Lagstiftning	30
Bevarandeförslag	31
Källor	34
Bilaga 1. Kulturgravar på Svarträ kyrkogård, karta	35
Bilaga 2. Kulturgravar på Svarträ kyrkogård, tabell	36
Rapporter från Kulturmiljö Halland 2021	51w

INLEDNING

Kyrkomiljön är ofta bygdens äldsta kulturmiljö. Kyrkogårdar och begravningsplatser representerar ett religiöst och kulturellt arv men har även ett stort miljöskapande värde för den omgivande bygden.

Kulturmiljölagen säger att kyrkogårdar skall bevaras och vårdas så att deras kulturhistoriska värde inte förvanskas eller förändras. En bevarandeplan för kyrkogården ger möjlighet till kunskap och inblick i kyrkogårdsmiljön, dess historia. Den ska precisera kulturhistoriska värden i syftet att verka som underlag och vägledning för pastoratets eget arbete för framtida skötsel och planering av kyrkogården. Den kan även vara till hjälp i kontakten med allmänhet och myndigheter.

Bevarandeplanen är ett rådgivande underlag. Även ändringar som är i linje med en bevarandeplan kräver tillstånd från länsstyrelsen enligt Kulturmiljölagen kapitel 4.

Denna bevarandeplan är utförd av Kulturmiljö Halland, Hallands Kulturhistoriska museum på uppdrag av Falkenbergs pastorat. Fältarbetet och arbetet med analys och rapport utfördes under hösten 2020 och våren 2021 av bebyggelseantikvarie Britt-Marie Lennartsson.

Metod

Metoder, inventeringsblanketter samt diskussioner kring bevarandefrågor och åtgärdsförslag togs fram för Göteborgs kyrkogårdar på 1990-talet av Göteborgs kyrkogårdsförvaltning i samarbete med Göteborgs stadsmuseum. Dessa har länge verkat som ett viktigt underlag för Kulturmiljö Halland vid utarbetandet av en metod för Halland. Även Handbok för kulturhistorisk inventering, bevarande och återanvändning

Grind till den yngre delen av kyrkogården.

av gravanordningar, utgiven av CGK, Centrala Gravvårdskommittén 2007, har varit grundläggande.

Kyrkogården som helhet har inventerats, beskrivits och fotograferats beträffande anläggningsår, utvidgningar och andra förändringar samt kyrkogårdens plats i landskapet, närmaste omgivningen, byggnader, gångsystem, vegetation och gravkvarter.

Varje kvarter har också inventerats, beskrivits och fotograferats beträffande omgärdning, ingångar, vegetation, planform, gångsystem, nutida prägel, gravvårdstyper, material, byggnader och eventuella fornlämningar noterats. Detta har sammanfattats till en övergripande karaktärisering av kvarteret. Omgärdning och gångsystem berättar om kvarterets gränser och inre struktur. Vegetation i form av till exempel träd och busksorter bidrar också till information om struktur, uppbyggnad av kyrkogården, årsringar och andra tiders ideal. Genom att beskriva de gravvårdstyper som förekommer inom kvarteret kan det också sättas in i ett tidsmässigt sammanhang. Gravvårdarnas ålder och arkitektoniska utformning ger kunskap om hur kvarteret anlagts och förnyats. Sist görs en helhetsbedömning av kvarterets kulturhistoriska värde för att sätta kvarteret i relation till andra gravkvarter.

Den selektiva gravvårdsinventeringen är en fördjupning av kvartersinventeringen. Inventeringen omfattar enbart gravvårdar ute på kyrkogården. Eventuella gravar och vårdar som förvaras i kyrkan eller i lokal i anslutning till kyrkan har oftast stort kulturhistoriskt värde och bör tas med i kyrkans inventarieförteckning.

Det är i urvalet av värdefulla gravvårdar som den stora metodförändringen gjorts. Under senare år har ett omfattande arbete påbörjats med att prova stabiliteten av alla gravvårdar på kyrkogårdarna. Detta har lett till att ett stort antal gravvårdar fått läggas ned, vilket förändrat kyrkogårdens landskap och karaktär. I samband med detta har Falkenbergs pastorat önskat en ny urvalsmetod då endast klass 1-gravar kan säkerställas när gravrätten återfaller till upplåtaren, medan övriga inte får ett reellt skydd. Den nya urvalsmetoden innebär att endast klass 1 gravar pekas ut. Då det nu bara finns en bevarandeklass kallas dessa Kulturgravar. Utpekade kulturgravar har förts in i en tabell med gravnummer, ett foto, gravvårdens text, uppgift om motiv till värderingen samt ev övrig information, se bilaga 2.

Urvalet och kriterier för kulturhistorisk värdering av gravvårdar har dock fortfarande sin utgångspunkt i den klassificering som Centrala Gravvårdskommittén,

CGK, presenterat i skriften Handbok för kulturhistorisk inventering, bevarande och återanvändning av gravanordningar, 2007. Även av erfarenheter från tidigare utförda värderingar på kyrkogårdar runt om i Halland ligger till grund för urval och värdering.

En rundvandring hölls på plats på Svarträ kyrkogård i oktober 2020 tillsammans med representanter för Okome-Köinge-Svarträ hembygdsförening och andra personer med kunskap om kyrkogården.

Kulturmiljö Halland har utvecklat en förenklad blankett/tabell för urvalet av värdefulla gravvårdar som finns som en bilaga sist i rapporten. De utvalda gravvårdarna och miljöerna har markerats på en karta framtagen av Metria 2019.

CGK: s urvalskriterier

CGK har tagits fram en urvalsvärdering med tre klasser; Klass 1 – mycket värdefulla, omistliga, juridiskt skyddade genom Kulturmiljölagen, Klass 2 – värdefulla som kan återupplåtas, men kan tas bort utan tillstånd, Klass 3 – övriga.

Det pågår en diskussion inom Svenska kyrkan att det bara är de i klass 1 som har ett skydd och kan påverkas i planeringen av kyrkogårdens vård och underhåll. I denna kulturhistoriska dokumentation har därför bara klass 1-gravar pekats ut.

Klass 1/Mycket värdefull utgörs av gravvårdar med stort kulturhistoriskt värde som skall bevaras när gravrätten upphör. De får inte återanvändas och bör bevaras på ursprunglig plats i ursprungligt skick. Om de redan flyttats bör de placeras så att deras bevarande tryggas. Klass 1-gravar är först och främst värdefulla genom sin ålder, vilket ofta innebär att de också är lokalt och hantverksmässigt producerade. Alla vårdar och inramningar av gjutjärn och smide är också av högt värde då de är en försvinnande liten rest av en unik konstruktionsperiod. Överlag är inramningar av gravvårdar av högt värde, framför allt buxbomsinramningar och stenstaket, medan mer ordinära stenramar snarast kan tillföras värdefulla områden. Till klass 1 kan även vårdar höra med ett högt eller unikt konstnärligt helhetsutförande.

Källor och litteratur

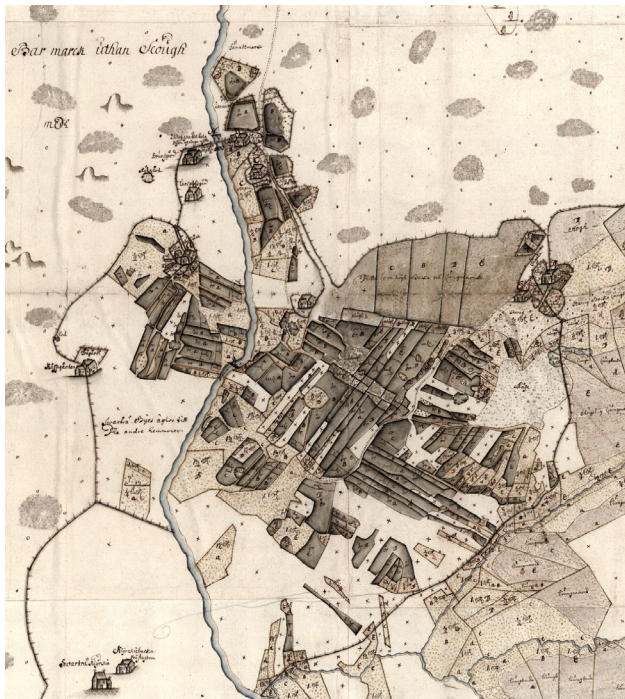
Information om kyrkogårdar, gravstenar och kulturhistorisk dokumentation m.m. har hämtats från Centrala Gravvårdskommitténs *Handbok för kulturhistorisk inventering, bevarande och återanvändning av gravanordningar*, Sveriges Stenindustriförbunds handbok om Gravvårdar i natursten samt *Kyrkogårdshandboken* utgiven av SLU, Sveriges Lantbruksuniversitet.

Information om Svarträ socken, kyrka och kyrkogård kommer från diverse hembygds litteratur samt från kulturmiljöprogram för Falkenbergs kommun. Information har även hämtats från Kulturmiljö Hallands arkiv. Det finns även en rad digitala arkiv på internet som bidragit med information. Riksantikvarieämbetets Fornsök ger information om vilka fornlämningar som finns i området. Riksantikvarieämbetets har även ett digitalt arkiv för foton, bland annat på kyrkor och kyrkomiljöer som heter Kulturmiljöbild. Lantmäteriet har även digitaliserat sina historiska kartor, vilka kan ge en viss information om hur kyrkogårdar sett ut vid olika tillfällen. Äldre foton har hämtats från Digitalt museum som är en gemensam söktjänst med samlingar från landets olika museer, och som är tillgänglig på Internet. Foton på Halländska kyrkor och kyrkogårdar finns främst på Hallands kulturhistoriska museum och Hallands konstmuseum.

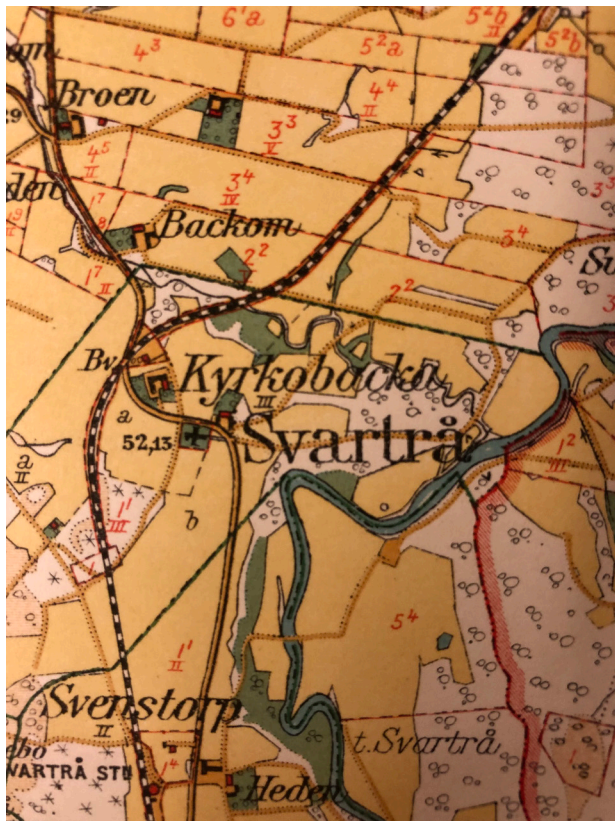
På Falkenbergs pastorat fanns äldre uppmättningsritningar för kyrkogården från 1965 samt en nygjord av Metria från 2019. Inget arkivmaterial finns i församlingsarkivet, då detta flyttats till landsarkivet i Lund. På grund av pandemin pågick under arbetet med denna rapport, fanns det ingen möjlighet att besöka arkivet. Antikvariskt topografiska arkivet på Riksantikvarieämbetet har en mängd material om kyrkorna och ibland även kyrkogårdarna. För Svarträ del fanns en ritning över planerad utvidgning från 1926 samt ritning till stigluckan.

Syfte

Syftet med gravvårdsinventeringen är att ge ökad kunskap om intressanta vårdar och att öka förståelsen och kunskapen om olika exempel på vanliga och ovanliga gravvårdar som finns representerade på kyrkogården. Det främsta syftet är dock att säkerställa ett bevarande av de mest värdefulla gravvårdarna som kan berätta om historien om Svarträ och kyrkogården.

På Geometrisk avmätning av Svarträ nr 1-8 från år 1700 är kyrkan och gården Kyrkobacka utritade, nere i det högra hörnet.

Ekonomisk karta från 1920-talet när järnvägen gick genom Svarträ.

HISTORIK

Svarträ trakten och kyrkans plats i landskapet

Svarträ kyrka och kyrkogård ligger i Ätradalen som också är av riksintresse för kulturmiljövården enligt Miljöbalken; Ätradalen [N 19]. Ätradalen är en dalgångsbygd med sammanhållet, väl hävdad odlingslandskap med gamla kommunikationsstråk. Att trakten varit befolkat länge är tydligt då Ätradalen är ett av Hallands fornlämningsstättaste områden från alla förhistoriska perioder med bl.a. ett stort antal gravfält. Hela kyrkogården ligger inom ett forntida grav- och boplatsoområde och många fynd av flintföremål och stenyxor har gjorts i närområdet, bl.a. runt gården Kyrkobacka norr om landsvägen.

Landskapet präglas också av 1800-talets agrara revolution och välståndet som följde utvecklingen. Här finns medeltida och nygotiska kyrkor, välbevarade herrgårdsmiljöer och en stor andel 1800-talsbebyggelse.

Svarträ by omnämns i skriftliga källor under senmedeltid (Swateraa 1461). Förleden i namnet Svarträ kommer troligen av sjön Svarten, några kilometer norr om kyrkan, från vilken ån genom byn rinner, och rå i betydelsen "rämarke" (gräns).

På den äldsta kartan över Svarträ från år 1700 framträder en typisk halländsk by med utspridd bebyggelse, de flesta gårdar i nära anslutning till utmarken och några runt kyrkan. Laga skifte genomfördes i Svarträ by åren 1856–57. Vid skiftet utflyttades ungefär hälften av gårdarna och torp och framför allt backstugor hade vid mitten av 1800-talet etablerats på byns utmarker, bl. a. Björkekullen och Bråttadal. Björkekullen etablerades troligen som torpställe på 1810-20-talen och nya marker bröts under 1800-talet. Gården och ägora bevaras numera som naturreservat. Bråttadal blev med tiden barnkoloni för att senare bli kursgård med vandrarhus.

Väster om Svarträ kyrka finns fortfarande järnvägsbanken efter järnvägen Falkenberg-Limmared. I anslutning till järnvägsvallen, norr om kyrkan ligger en f d banvaktstuga, Kyrkobacka 1:8. Järnvägsstationen låg en bit söder om kyrkan men är riven. I norr ligger vidare Svarträ gamla skolhus uppfört ca 1907.

Svartrå kyrka

Svartrå kyrka härrör från 1100- eller 1200-talet. Kyrkans äldre byggnadshistoria är tämligen okänd men troligen breddades kyrkan åt norr på 1400-talet och förlängdes mot öster 1757 med kor och absid. Trätornet med ovanliga dubbelportar i väster tillkom 1772, men har ombyggts vid flera tillfällen. Långhuset fick sitt nuvarande utseende 1801 då kyrkan förlängdes och försågs med tresidig avslutning. Fönsteröppningarna förstörades 1822. Sakristian som ansluter till kyrkans östra mur genom en smal gång, tillkom 1953-54 i samband med en renovering under ledning av stadsarkitekten i Halmstad, Fredrik Wetterqvist.

Den vitputsade stenkyrkan och utgörs av ett rektangulärt långhus med ett tresidigt avslutat korparti och torn i väster. Det brädfodrade tornet kröns av en spåntäckt huv och har ovanliga spånklädda strävpelare av trä i norr, söder och väster.

Interiören har en enhetlig 1700-talsprägel med takmålningar från 1777 med figurativa målningar i rokokostil, utförd av kyrkomålaren Henrik Wibeck från Varberg. Efter förlängningen mot öster 1801 kompletterades de av Varbergsmålaren Jacob Magnus Hultgren. Renoveringar under 1900-talet har syftat till att framhäva kyrkans äldre karaktär. Av kyrkans medeltida ursprung minner den medeltida dopfunten i grönsten som höggs på 1200-talet i närbelägna Funtaliden i Fagered, samt triumfkrucifixet och den medeltida helgonbilden i trä, en s k "munkbild", sällsynta i Hallands kyrkor. På den norra långhusmuren finns rester av senmedeltida kalkmålningar föreställande passionshistorien, framtagna och konserverade i mitten av 1950-talet. Apostlarna på läktarbröstningen målades troligen på 1600-talet. Predikstolen och altarpuppen i barockstil utfördes omkring 1700 av bildhuggare Gustaf Kihlman. Stommen i predikstolen är daterad till 1500-talet. Bänkinredningen ombyggdes i mitten av 1950-talet men gavlarna är smyckade med målningar utförda av Henrik Wibeck 1777. Korbänken i söder är även den dekorerad med 1700-talsmålningar och har överstycken skurna i trä.

Kyrkstuga och ekonomibyggnad

Väster om kyrkogården på andra sidan en parkering ligger en ekonomibyggnad. Den har sannolikt byggts under senare delen av 1900-talet. Det finns inga kartor som tyder på att den haft någon föregångare.

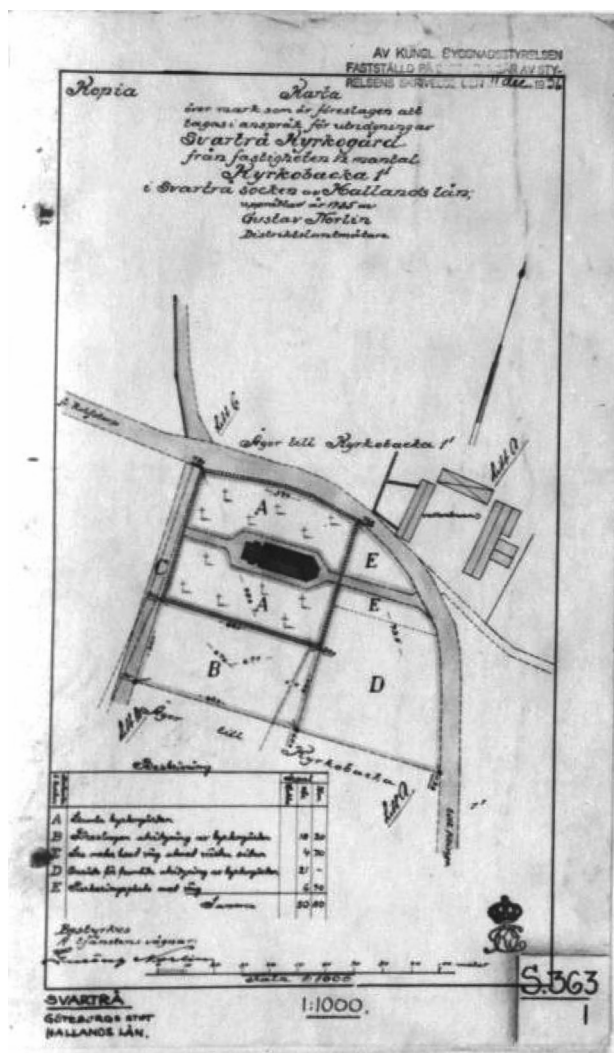
Vykort på Svartrå kyrka ca 1910. Foto: Werner Andersson, Järnvägmuseet.

Den röda stugan är kombinerad kyrkstuga och ekonomibyggnaden vid Svartrå kyrkogård.

Tuschteckning på norra sidan av Svarträ kyrka, kyrkogård och den östra stigluckan, troligen från mitten av 1800-talet. Kulturmiljöbild, Riksantikvarieämbetet.

Karta för utvidgning av Svarträ kyrkogård från 1926. ATA, Riksantikvarieämbetet.

Svarträ kyrkogård

Äldre tid

Det finns inte mycket historik kring kyrkogårdens äldre historia, men det har sannolikt funnits en kyrkogård på platsen sedan 1200-talet då kyrkan tillkom. På Geometrisk avmätning av Svarträ nr 1-8 från år 1700 finns små illustrationer av kyrkan och prästgården intill; Svarträ kyrckia och Kyrckiebacka Prästehom. Det finns dock inget som visar hur kyrkogården såg ut. På Geometrisk avmätning 1773 är även gården Kyrkebacken inritad.

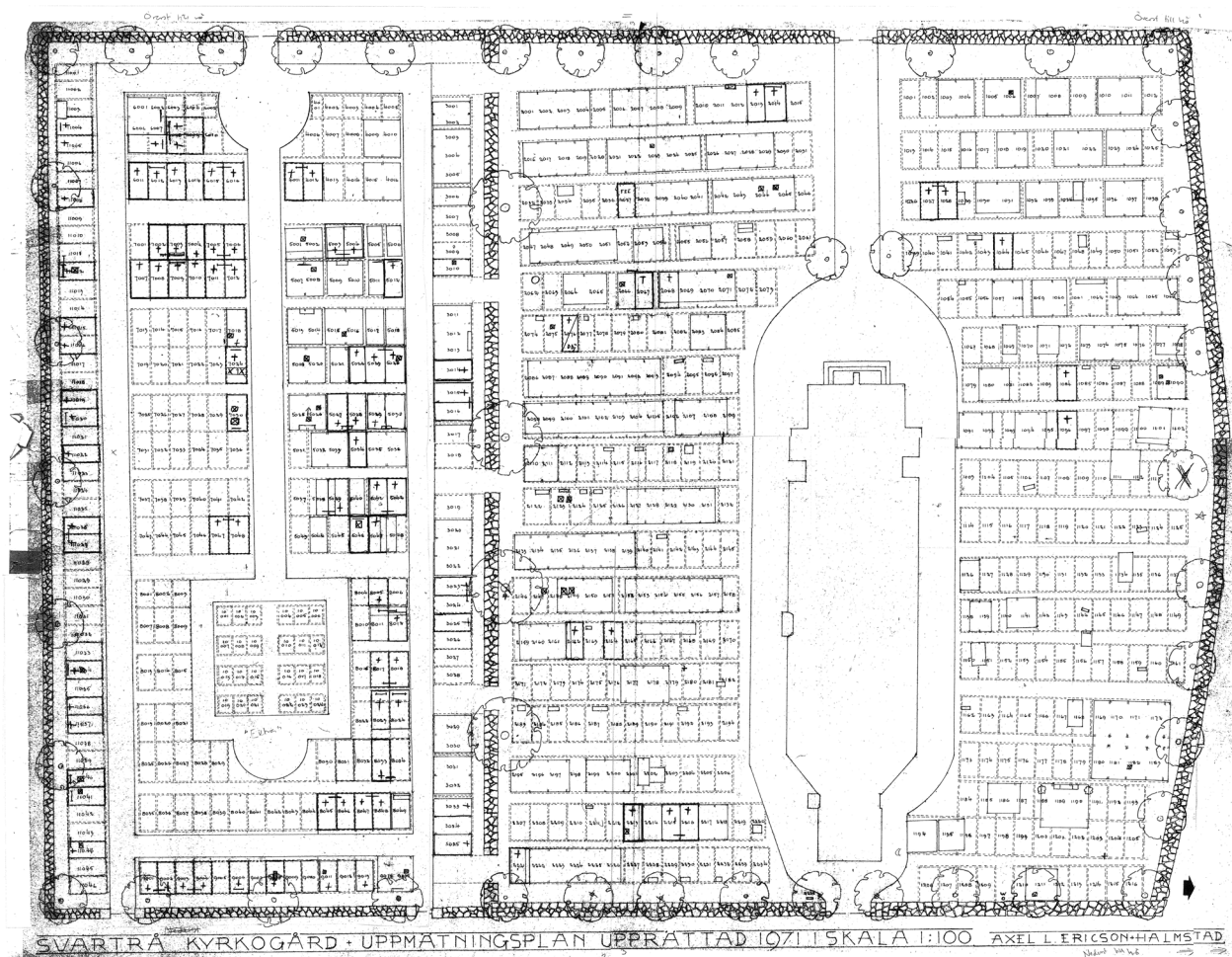
På lagaskifteskartan som upprättades 1857 för Svarträ nr 1-8 syns kyrkogården omgärdad av en mur. Kyrkogården verkar ha haft en annan gräns norrut än dagens och gått upp i en spets mot nordvästra hörnet. På kartan syns två stigluckor, en mot norr och mot öster. Dessa stigluckor ska ha byggts 1735. Den östra syns avbildad på en teckning från mitten av 1800-talet. På denna syns även rikligt med stående låga breda gravvårdar. De är oregelbundet placerade, men det finns en antydning till rader i nordsydlig riktning. Det ser ut att finnas en liten gräsbeväxt kulle på östra sidan av varje gravvård. En buske eller ett träd skymtar fram bakom kyrkans nordvästra sida, men ingen trädkrans finns avbildad. Hela landskapet bortom kyrkan framställs som trädöst.

Stigluckorna togs bort 1875 när kyrkogården utvidgades, troligen mot norr med tanke på att dagens äldre del av kyrkogården är mer rektangulär än den på lagaskifteskartan. De nya avgränsande murarna lades av Lars Kaspersson i Ängarna i Svarträ.

1900-talet

På en karta från 1926 syns planerna för utvidgning av kyrkogården. A är den gamla kyrkogården. B den planerade utvidgningen, vilken också genomförts. D var en möjlig framtida utvidgning. C och E är någon form av väg.

Det dröjde dock länge innan utvidgningen genomfördes. I samband med en renovering av kyrkan 1937 föreslogs att några äldre gravstenar som använts som trappsteg nu skulle flyttas till kyrkogårdsmuren eller på annat lämpligt ställe på kyrkogården. Det tycks också som att det nu blivit aktuellt att utvidga kyrkogården mot söder. Samma år besökte nämligen museichefen Eric Salvén Svarträ för att se vad han tyckte om att ta bort en del av muren mellan den gamla och den plane-

Uppmåtningsritning av Svarträ kyrkogård, upprättad av Axel L. Ericsson 1965. Falkenbergs pastorat.

rade utvidgningen. Salvén tyckte att muren skulle vara kvar som en markering mellan den gamla och den nya delen av kyrkogården, liksom den vackra trädraden här. Eftersom muren delvis var i dåligt skick behövde den läggas om, men också sänkas ca 30 cm så att den fick samma höjd som västra och östra murarna.

1965-års uppmåtningsritning av Axel L. Ericsson visar stora likheter med dagens kyrkogård. Skillnaden är att det på kartan finns en jämn trädkrans runt hela ytterkanten av kyrkogården och betydligt fler stenramar, framför allt i den nya södra delen av kyrkogården.

År 1988 upprättade arkitekt Carl Estmar ritningar till en ny stigport. Denna byggdes runt en befintlig smidesgrind mellan grindstolpar i sten.

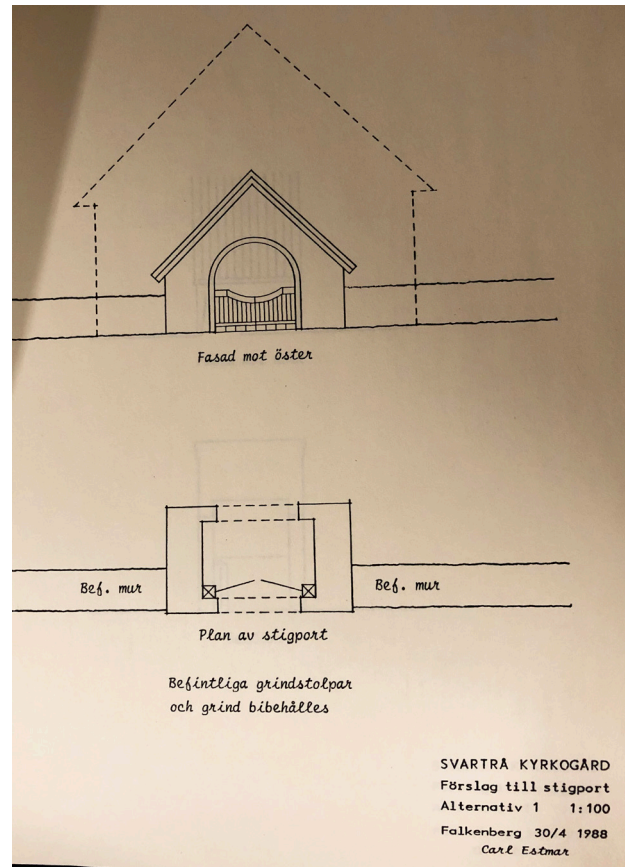
2000-talet

På 2010-talet finns handlingar som visar på ett påbörjat trädvårdsarbete på kyrkogården. Träden var nu gamla, drabbade av sjukdom och behövde förnyas. Tillstånd gavs till återplantering av nya inhemska arter inom två år såsom ek, skogslönn och skogslind som alternativa arter.

I början av 2020-talet planeras att anlägga en askgravlund i den utvidgade delen av kyrkogården. Kvarter 10 kommer att bli askgravlund. Mittdelen planteras med buskar och perenner och askgravplatserna läggs som en ram runt om. Den halvrunda platsen öster om kvarteret förses med bänkar och ramas in av en skalmur. Belysningen avses utökas och nytt avlopp anläggas, i enlighet med handlingar upprättade av Anna Ekengren-Börjesson, Falkenbergs pastorat. Serviceplatserna kommer att rustas upp.

Innan stigluckan byggdes fanns bara en grind i öppningen. Grinden finns dock kvar inbyggd i stigluckan.

Förslag till stigport vid Svartrå kyrkogård, alternativ 1 som också var det som genomfördes. Carl Estmar, 1988. Kulturmiljö Hallands arkiv.

Arkeologi

Hela kyrkogården ligger inom ett forntida grav- och boplatsoområde troligen från tiden mellan brons- och yngre järnålder. Här har hittats fynd av flinta i form av avslag, bränd flinta och skärvor. Tecken på att det varit en boplats har också påträffats i form av härdar, gro-par och samt en brandgrav med spridda brända ben av människa. Boplatslämningarna kan preliminärt dateras till (Raä Svartrå 62:1 och 62:2)

På gården Kyrkobacka eller gårdens närområde, norr om landsvägen förbi kyrkogården, har det påträffats lösfynd i form av en flintdolk troligen funnen vid kyrkan och olika stenyxor. (Svartrå Raä 52:1)

Norr om Kyrkobacka har en flintmejsel hittats. (Raä 55:1) Även på åkrarna väster om kyrkogården finns spår av boplatser och gravfält.

Norr om kyrkogården flyter Lillån fram i en djup åfåra kantad av lövträd och buskar. På andra sidan ån ligger gårdar i randen mellan åker och skogklädda höjder.

BESKRIVNING AV DAGENS KYRKOGÅRD

Placering och omgivning

Svarträ ligger i östra delen av Falkenbergs kommun. Svarträ kyrka är belägen på medeltida kyrkplats tillsammans med ett fåtal gårdar utmed en slingrande landsväg. Kyrkan ligger i det kuperade öppna jordbrukslandskapet där Lillån/Svartåns dalgång övergår i skogsbygd. Lillån passerar en bit öster om kyrkogården dold av lövdungar längs åkanten och flyter samman med Högvadsån strax öster om kyrkan, vidare ned mot Ätran vid Ätrafors.

Bebyggelsen i närområdet består till stor del av ensamliggande gårdar utströdda i landskapet eller längs skogsranden, med en viss koncentration till landsvägen. Den slingrande landsvägen mellan Köinge och Skinnarlingen passerar tätt förbi kyrkogårdsmurens norra sida. Kyrkogården ligger på en uppodlad höjdplata som sluttar ned mot nordväst och norr. Kyrkogården

Kyrkogården ser nästan ut som en lummig dunge sedd från söder.

ligger tämligen ensamt med arrendatorsbostället, Kyrkobacka, samt en annan gård med något yngre bebyggelse norr om landsvägen. I övrigt omges kyrkogården av de uppodlade fälten i sluttningar ned mot nordväst och flacka fält mot öster. På den östra och västra sidan finns grusade parkeringsplatser. På västra sidan ligger en byggnad med kombinerad funktion av kyrkstuga och personal- och redskapsutrymmen.

Stigluckan och muren mot väster.

Mot landsvägen i norr bildar muren en hög stödmur.

Den östra grinden vid sakristian och koret.

Omgärdning och entréer

Kyrkogården inramas av en kallmurad skalmur. Kyrkogården ligger högre än landsvägen varför muren går över i en hög stödmur mot norr, delvis beväxt med mossor ochstensöta. Muren är drygt en meter hög mot väster och öster. Den äldre muren finns kvar mellan den gamla delen runt kyrkan och den senare utvidgade delen i söder, dock betydligt lägre ca 30-40 cm. Den ursprungliga höjden, ca 1 m, syns i en liten utstickande del närmast den omgivande muren. Även den yngre delen av kyrkogården omgärdas av en hög vällagd, kallmurad skalmur.

Det finns bara enstaka träd samt spår i gräset var den gamla trädkransen funnits. En lönn står kvar längs den västra sidan, en i det nordöstra hörnet samt en lönn och en lind längs den östra sidan. Runt den yngre delen av kyrkogården i söder finns en jämn fin trädkrans av lind.

Mitt på den västra sidan av den äldre kyrkogårdsdelen finns en stiglucka från 1980-talet. Den är byggd runt en äldre smidesgrind mellan stenstolpar. Stigluckan är murad, putsad med spritputs med slätputsade hörn och infattning runt den rundade öppningen. Sadeltaket är täckt med rött lertegel. Stigluckan är vitmålad medan sockeln ljusgråmålad. Lampetter i form av gammaldags gatlyktor hänger över ingången på var-

Den breda pargrinden mot väster, till den nya delen av kyrkogården.

dera sida. På motsatt sida av kyrkogården, mot öster, intill sakristian finns en bred äldre pargrind i smide mellan stenstolpar med spetsig ovansida.

Till den yngre delen finns tre entréer i form av smidesgrindar mellan vitputsade bastanta grindstolpar krönta med en plan kvadratisk stenskiva. Den västra är en bred pargrind medan de två i öster är enkelgrindar. Grindarna är av en modernare typ med ett geometriskt mönster.

Den nordligaste av grindarna mot öster, till den yngre delen av kyrkogården.

Den sydligaste av grindarna till den yngre delen leder ut mot den intilliggande åkern.

Den gamla muren mot söder har behållits, men sänkts, som en markering mellan den gamla och den utvidgade delen.

Den äldre delen av kyrkogården delas in i två kvarter genom en grusad mittgång med kyrkan i mitten. Närmast tornet står två hamlade lindar.

Planform och gångvägssystem

Den äldre delen av kyrkogården är nästan kvadratisk med en svag rundning efter landsvägens sväng på norra sidan. Den utvidgade delen mot söder har en rektangulär form.

Alla gångar är grusade. Den gamla delen är delad på två genom en bred grusgång i väst-östlig riktning med kyrkan i mitten. Gravarna i de omgivande kvarteren 1-2, ligger i något oregelbundna rader i nord-sydlig riktning. Gravarna är överlag vända mot öster.

Gränsen mellan den gamla och den nya delen är tydlig genom att den gamla muren bevarats men sänkts. Muren har flera öppningar vilket skapar ett flöde mellan de båda delarna även om det inte finns några gångar.

Den utvidgade delen har en arkitektonisk välplanerad uppbyggnad som bevarats sedan anläggningstiden. Detta är ovanligt då de flesta andra kyrkogårdar från samma tid ofta förenklats. Den har en tydlig mittaxel i västöstlig riktning från en entré i väster mot en grusgångsomgärdad kvadratisk plats (kvarter 10) i öster. Både i väster och i öster bildas en halvrund liten plats av grus. Det finns även en gång runt kanterna med en enkel rad av gravar längs alla murar. De större kvartersdelarna ligger längs mittgången. Gravarna är vända mot närmaste gång eller rygg mot rygg i de större kvarteren i enlighet med den ursprungliga planen.

Den utvidgade delen från 1940-talet har en arkitektonisk och symmetrisk uppbyggnad.

Vegetation

Det finns bara enstaka träd samt spår i gräset var den gamla trädkransen stått. På foton från tiden runt 1910 är träden längs södra muren relativt nyplanterade. Idag finns bara en lönn kvar längs den västra sidan, en i det nordöstra hörnet samt en lönn och en lind längs den östra sidan. Runt den yngre delen av kyrkogården i söder finns en jämn fin trädkrans av lind.

På vardera sidan av mittgången framför kyrktornet står två hamlade lindar.

Ekonomibyggnaden/kyrkstuga

Väster om kyrkogården står ett hus som utgör ekonomibyggnad och kyrkstuga. Det är en typisk byggnad som ofta uppfördes vid kyrkogårdar under 1980-90-talen. Det är en låg envåningsbyggnad på låg betonggrund. Sadeltaket är täckt med bruna betongpannor, fasaderna är klädda med stående rödmålad lockpanel. Snickerier, knutar, fönster och dörrar är vitmålade.

Övrigt

Här och var står enkla parkbänkar med brädor som sits och ryggstöd på enkla underreden av svart smide.

På vardera sidan av den östra grinden står gatlyktor och på vardera sidan av stigluckans öppning hänger lampetter. Belysningen planeras dock att utökas.

Runt om på kyrkogårde finns några serviceplatser. Dessa ska ses över och rustas upp kring de vattenkranar som finns idag intill den östra muren i kvarter 1 och mitt på muren mellan kvarter 2 och 3.

Trädkransen runt den utvidgade delen är viktig för att skapa en grön karaktär.

Av trädkransen runt den gamla delen återstår endast enstaka träd, som denna stora lönn på östra sidan.

En enkel parkbänk i den yngre delen av kyrkogården.

I den norra delen av huset finns en möteslokal och i den södra delen ekonomi- och personalutrymmen.

Många av de äldsta gravvårdarna står samlade längs den västra muren i kvarter 1.

Kvarter 1 sett från väster.

Kvarter 1 sett från öster.

Gravkvarterens karaktär

Kvarter 1 och 2

Kvarter 1 och 2 tillhör den ursprungliga kyrkogården som ligger närmast kyrkan. De utgör vardera hälften av den gamla kyrkogården och skiljs från varandra av mittgången och kyrkan. De avgränsas i övrigt av muren och resterna av en trädkrans. Kvarter 1 ligger norr om kyrkan och har knappt några träd kvar i trädkransen. Det upplevs som större och öppnare med vida utblickar över det böljande jordbrukslandskapet i norr. Kvarter 2 ligger söder om kyrkan. Här finns fler träd kvar och upplevs därför som mer omslutet och lummigt.

Båda kvarteren upplevs som äldre med stor variation mellan gravvårdarna beträffande storlek, utformning och ålder. De ligger i rader i nord-sydlig riktning, vända mot öster. Längs den västra muren, i båda kvarteren, står äldre ihopsamlade gravvårdar lutade mot muren. Det ligger även en del äldre gravvårdar, eller fragment av gravvårdar, ovanpå eller i muren, mer eller mindre dolda av mossor.

Kvarter 1 är något glest belagt och raderna upplevs därför som något oregelbundna. Den västra delen bildar en årsring med stående lägre gravvårdar i sten, främst från 1920-50-talet.

Kvarter 2 sett från väster.

I den östra delen av kvarter 1 finns fler äldre höga gravvårdar. Enstaka har kvar sin stenram och det finns en större familjegrav omgärdad av ett smidestaket. Här och var står äldre gravvårdar från 1600- och 1800-tal.

Även i kvarter 2 är de äldre vårdarna främst från 1890-talet och främst placerade i den östra delen och de något yngre, främst från 1910-30-talet, finns i den västra delen. Här och var finns enstaka äldre vårdar: från 1700- och 1880-talet, eller yngre vårdar från senare delen av 1900-talet. I kvarter 2 finns ett stort antal höga smalstenar av relativt hög ålder men få äldre än 1880-1920-tal. Här finns även en del gjutjärnskors från senare delen av 1800-talet. De reser sig likt en skog av höga stenar över den plana gräsmattan.

Enstaka har kvar sin stenram, men det har sannolikt betydligt funnits fler. Något som är utmärkande för kvarter 2 på Svarträ kyrkogård, som ofta inte finns kvar på andra kyrkogårdar, är flera stora familjegravar med pampiga gravvårdar på rad i en enda lång stenram. På de flesta andra kyrkogårdar har ramen tagits bort och det är inte längre visuellt tydligt att de hör samman, eller att ramen har en mer rektangulär, kvadratisk form och gravvårdarna står samlade i grupp.

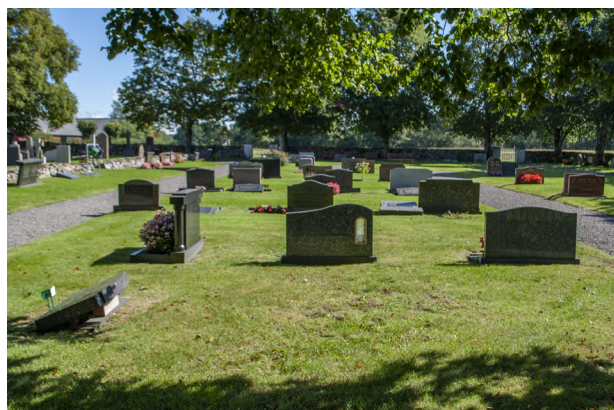
Kvarter 2 sett från öster.

I kvarter 3 finns de äldsta gravarna i denna del av kyrkogården. Flera av dem har bevarade stenramar.

Kvarter 8 bildar en ram runt det centrala kvarter 10 som ska bli askgravlund.

I kvarter 4 är gravvårdarna vända åt olika håll. Här finns några av de äldre gravvårdarna i denna del av kyrkogården.

Kvarter 3-10

Dessa kvarter utgör den senare utvidgade delen från 1940-talet. Kvarteren har olika storlek och bygger upp den arkitektoniskt planerade kyrkogården. Kvarteren ramas in av stenmuren och trädkransen samt av gångar.

Gravvårdarna är vända åt olika håll; dels mot närmaste gång eller med baksidan mot varandra. Kvarteret är relativt enhetligt med låga stående eller liggande gravvårdar.

Kvarteren innehåller flera årsringar. De äldsta är från 1944 och står längs den norra muren i kvarter 3. De är i artdecostil, eleganta med tidstypisk dekor. I den östra delen av kvarter 3 och 9, finns flera gravar med bevarad stenram. I kvarter 4 och 5 finns också en del äldre, oftast lite enklare och mindre än de som ligger i den yttre ramen av kyrkogården. I övriga kvarter finns efterkrigstidens enhetliga stående gravvårdar. Kvarter 11 innehåller de yngsta gravvårdarna vilka utmärks av friare former och mer personlig dekor. I kvarter 10 finns endast en grav. Kvarteret skall dock göras om till askgravlund.

Kyrkogården ramas in av enkla rader av gravarna längs muren, här kvarter 11 med många av de yngsta gravarna.

Gravvårdar på Svartrå kyrkogård

Ålder och form

De nationella strömningarna framträder även på Svartrå kyrkogård. Här finns ålderdomliga gravvårdar från 1600-, 1700- och tidigt 1800-tal. Ett fåtal av dessa står ute i kvarter 1 och 2. Flertalet har dock hittats i senare tid, återförts till kyrkogården och står lutade mot murarna. Någon har även återplacerats i en familjegrav. I övrigt finns det ytterst få gravvårdar som är äldre än 1890-tal.

I de östra delarna av kvarter 1 och 2 finns många höga smalstenar av olika tidstypiska former från 1890-1930-tal. Den höga smalstenen var en vanlig typ från sent 1800-tal. Den över Hemmansägaren C. L. Johansson och hustrun Johanna Johansson (2053-54) visar hur denna modell fortfarande användes in på 1930-talet.

Det finns ovanligt många obelisker på Svartrå kyrkogård. Dessa var vanliga under det sena 1800-talet och det tidiga 1900-talet. Ett exempel är gravvården över Lantbrukaren Johan August Andersson 1831-1913 och hustrun Lovisa Andersson 1841-1898 (2080-82). Här finns även varianten med en avbruten kolonn, en ovanlig typ på landsbygdskyrkogårdar i Halland, över Landtbrukaren Carl A. Johansson 1868-1908 och hans maka Alida 1883-1956 (2077-79). Intill kolonnen ligger en liten barngrav i marmor över Karin M. Carlsson 1908-1918.

Hög smalsten över Hemmansägaren C. L. Johansson 1855-1931 Hustrun Johanna Johansson 1853-1932 (2053-2054).

På Svartrå kyrkogård finns ovanligt många obelisker, som denna från sekelskiftet 1900 över Johan August Andersson och hans hustru Lovisa (2080-82). Bredvid står en hög avbruten kolonn, som symboliserar en avbruten livsgärning, över Landtbrukaren Carl A. Johansson och hans maka Alida (2077-79).

Bautasten över hemmasonen Carl Hjalmar Johansson 1891-1919. I samma familjegrav finns en typisk liten enkel barngrav över Eric Herbert som inte ens blev ett år. (2006-09).

Här finns också några stora bautastenar, ofta med fint huggen dekor i relief som den över Hemmasonen Carl Hjalmar Johansson 1891-1919 (2006-09). Barn fick ofta små enkla gravvårdar, placerade liggande som exempelvis den över Eric Herbert 1939 i samma familjegrav.

Förr markerades de flesta gravar av någon typ av inramning. En stor del av stenramarna har tagits bort sedan tidigt 1970-tal men några gravramar finns kvar i kvarter 1, 2 och enstaka i kvarter 3. Ett exempel är Handlanden Carl Johanssons stora raminhägnade familjegraven över Carl 1869-1959 och Hilda 1875-1951 (9014-15) där ramen även fått tjänstgöra som inskriptionsyta.

Ett fåtal gravvårdar i jugendstil där livsten och ram utformats som en estetisk helhet är bevarade, bl.a. Otto Johansson Familjegrav (1080-81). Vidare finns en större familjegrav i kvarter 1 som är inramad av ett smidesstaket (1169-72, 1180-83.) Graven över L. J. Kaspersson och hans hustru Gustava är markerad med mindre rektangulära stenar lagda som en ram runt gravplatsen (1126-27).

Det är viktigt att bevara gravar från olika tider i olika stilar även om de inte är gamla eller iögonfallande. Några gravvårdar har valts i kvarter 3 för att markera när kvarteren togs i bruk. Den äldsta är troligen den över Hemmansägaren Hilding Lagerstedt 1889-1944 (3001). Även sentida gravar kan visa olika yrkestitlar som berättar om livet i socknen eller vara resta över personer intressanta för den lokala historien. Erik Karlsson 1896-1977 och Ellen K. 1901-1986 (9001-9002) är ett sådant exempel då Erik hade en egen visgrupp och skrev vers, bland annat den som står på gravvården; *"Ingen blomma vissnad ner, blott det gräs som graven ger, må i tiden minnet bära"*.

Unika gravvårdar

Unikt för Svarträ är de många ålderdomliga handhuggna gravvårdar från 1600-tidigt 1800-tal som står samlade längs de västra murarna samt enstaka ute i kvarter 1. De är relativt tunna stenhällar, ofta i oregelbunden form och olika storlekar med inhuggen text. En del har en grovt huggen text medan andra har sirligt inhuggen handstil. Det var vanligt att namnet bara angavs som förkortningar men det kan även finnas längre texter, nästan som små berättelser. Det danska arvet syns i språket i de äldsta gravvårdarna. Enstaka av dessa står ute i kvarter 1 och 2 men de flesta är samlade

Handlanden Carl Johanssons familjegrav är en av få gravar med bevarad stenram i den yngre delen av kyrkogården, över Carl 1869-1959 och Hilda 1875-1951 (9014-15)

Gravvården över hemmansägaren Hilding Lagerstedt 1889-1944 är troligen den äldsta i den yngre delen av kyrkogården (3001).

Otto Johansson Familjegrav är en av få jugendgravar med bevarad stenram (1080-81).

Gravvården över Erik och Ellen Karlsson är ett exempel på sentida gravvård med lokalhistoriskt värde. (9001-9002)

Nedan: Denna stora familjegrav med storslagna gravvårdar är den enda som är inramad med smidestaket. (1169-72, 1180-83)

På Svartrå kyrkogård finns ett stort antal mycket gamla gravvårdar, som denna från 1683 vid den västra muren i kvarter 1.

Denna form på gravvård är ovanlig, här över B.J. Johansson 1936-1918 och hustrun P. B. Johansson 1835-1927. (2087)

längs den västra muren. Troligtvis finns fler äldre gravstenar eller fragment av vårdar även i murarna. Många av dessa gamla vårdar hittades ute på gårdarna, bl.a. som ladugårdsgolv på gården Kyrkobacka nordost om kyrkogården. En av de äldsta står ute i kvarter 1 med inskriptionen "N H S 1609" och vid muren finns exempelvis en med inskriptionen "Her under hviler INFRS. DIG döde ano 1683".

I kvarter 2 på Svartrå kyrkogård finns en företeelse som inte är helt vanligt, men även förekommer på den relativt närbelägna Sibbarps kyrkogård. Det är stora familjegravar där gravstenar står på en lång rad längs en lång smal stenram, även om ramen i några fall tagits bort. Den ovanligaste är en där alla vårdar är av vit marmor (2133-2139). N.J. Zachrisson reste till Amerika och arbetade inom marmortillverkningen. Han tog sannolikt med sig några vårdar till äldre släktingar i Sverige. Vårdarna har en typisk amerikansk detaljrik stil med mycket text. Hans egen vård, även över hans hustru, är också i vit marmor i en modernare stil. Anknytningen till emigrationen ger denna familjegrav ytterligare ett värde.

En gravvård med ovanlig form är en hög monumental gravvård krönt av en urna över B.J. Johansson 1936-1918 Hustrun P. B. Johansson 1835-1927. Utöver den påkostade utformningen är livstenen vriden så den står diagonalt på gravplatsen i stället för vinkelrätt, vilket är ovanligt. (2087 ingår i 2086-93)

Material

Det vanligaste materialet är sten. I de äldre stenarna finns troligen lokalt huggen sten och traktens röda granit. Under 1800-talet fram till 1940-talet är den svarta diabasen vanlig. I denna kan dekor och mönster slipas fram i olika nyanser vilket utnyttjades med stor skicklighet under den första delen av 1900-talet. Ett exempel är gravvården över Charles Andersson 1859-1939 Hustrun Charlotta Andersson 1869-1946 (2122-24).

Marmor är inte vanligt på de halländska sockenkyrkogårdarna men på Svartrå finns ovanligt många samlade i samma familjegrav, se ovan, (2133-2139). Det finns även ett relativt stort antal gjutjärnskors bevarade, bland annat i den stora familjegraven (2086-93) från 1870-1890-talen.

Denna stora familjegrav är unik då den innehåller så många olika gravvårdar i marmor. Några av dessa är huggna av Nils Jakob Zachariasson som arbetade tidvis, bl. a. i USA, som sten-/bildhuggare och tog med sig hantverket till hembygden. Även hans egen vård är i marmor, till höger (2133-2139).

Bilden till vänster: Nils Jakob Zachariasson byggde även några enorma odlingsrösen i Svarträ under en period av 20 år (ca 1890-1910). Ovan "Gunnellet" som byggdes mellan 1893 och 1907. Foto: Pär Connelid.

Ett av fyra små gjutjärnskors, över Matilda Aug. Bengtsson 1861-1869, i den stora familjegraven (2086-93).

Tidstypisk gravvård med vackert framslipad dekor i den svarta diabasen (2122-24).

Gravvården över Anna J Pehrs 1824-1852 har en lång inskription inhuggen med sirliga bokstäver. (1123)

Även denna gravvård vid muren i kvarter 1 har en lång och innehållsrik text: "Inger Svensdöter från Backom började vandring i präst och nådatiden 1755 hennes ... gränses till det sälla fäderneslandet 1819 Men din död ... och lefva med ... men upp...."

Inskriptioner

Inskriptionerna på de äldsta stenarna är ofta en blandning av olika förkortningar eller information som var den döde föddes och dog, vem som reste vårderna och vem som sörjde. Här finns även olika uttryck på ett ålderdomligt språk som kan vara svår att förstå idag; "Anna J Pehrs 1824-1852 sörjd af en kär make 3-ne kära söner ypperst af kära föräldrar." (1123) Även en av gravvårdarna vid muren i kvarter 1 har nästan en liten livsberättelse inhuggen, om Inger Svensdöter från Backom. Annars består inskriptionerna oftast av namn, födelse- och dödsdatum, gårdstillhörighet och någon psalmvers. Här finns också ofta titlar. Det vanligaste har jordbruksanknytning såsom *hemmansägaren*, *lantbrukaren* samt enstaka *åbor* (2168-2169) och *arrendatorn* (3031-3032).

Ovanligt få andra yrken är representerade på Svarträ kyrkogård. Det kan bero på att många yrken utövades som bisyssla till lantbruket. Det finns dock ett fåtal såsom folkskolläraren (1003-04), skomakaren (1151), skräddaren (1166-68), två generationer skräddarmästare (2001-04) och sjökapten (1180-83). Några generationer av handlare finns i en stor familjegrav längs den östra muren i kvarter 2 (2227-30). En handlare finns också i kvarter 9, som är intressant då texten är ingravverad på stenramen (9014-15).

Några titlar har anknytning till det militära så som f.d. båtsmannen (1032-33) och korpral rotebåtsman (1140-41). Albin Caspersson har ingen titel men väl symbolen för hemvärnet som dekor högst upp (2026-29). Ordningmakten finns representerad av bl.a. Häradsdomaren (2148-50) samt riksdags- och fjärdingsman (2152-57). Titeln banvakt är intressant som ett litet spår av järnvägsepoken (3029).

Kvinnor nämns oftast i förhållande till sin man såsom hustrun eller maken (1106). Det finns dock enstaka yrken: lärarinnan (2135) eller den mer udda titeln Kyrkstäderskan Johanna Johansdotter 1834-1915 (2163) samt trotjänarinnan (5006).

Titlar kan även visa på personens plats i familjen såsom syskonen, hemmasonen (1156), sonen, dottern (2098), syskonen (7007-10 som skänkte Björkekullen) eller anspela på åldern såsom gossen (2105) och ynglingen (2202).

Titlar med jordbruksanknytning är de vanligaste, som här - arrendatorn Sjunne Larsson 1888-1965 och hustrun Hanna Larsson 1886-1950. (3031-33)

I denna stora familjegrav från 1920-60-talet vilar två generationer skräddarmästare och deras fruar; Gottfrid Karlsson 1882-1959 och Ester 1884-1966 samt Albert Johansson 1845-1931 och Josefine Albertina f. Enellberg 1841-1928. (2001-04)

Lärarinnan Ida Zachrisson 1894-1951 är en av få kvinnor med yrkestitel på kyrkogården. (2135)

Titeln berättar om ett äldre militärt system: F.d. Båtsmannen Lars Joh. Lövskog 1863-1940 hustrun Lovisa 1860-1939 (1032-33)

Gravvården är en av de äldsta i kvarter 2 med texten: Riksdags och fierdingsm. Helien Bruns 1798 hustrun Malina 1723-1796 Korset är rest över åboen Peter Johan Nilsson 1832-1876 (2152-57)

Syskonen Johansson var de som skänkte gården Björkekullen till Naturvårdsverket för att bli naturreservat. (7007-10)

Titlar med jordbruksanknytning är de vanligaste, som här åbon J. Olausson 1814-1892 och hustrun A. B. Andersdotter 1822-1897. (2168-69)

Fragment av en ålderdomlig gravvård som ligger i muren runt kyrkogården.

Skador

Den annars så vanliga skadan på gravstenarna med påväxt av lavar, mossor och alger är inte så påtaglig på Svarträ kyrkogård som på andra kyrkogårdar. Problemet finns främst på de gravvårdar som ligger under höga träd. Många vårdar har också fått läggas ned eller stabiliserats provisoriskt efter provtryckning.

Den höga smalstenen över Albertina Petronella Karlsson 1848-1921 har lagts ned. (1084-87)

En del gravvårdar har påväxt som kan göra texten svårläst. Anders Nilsson 1853-1919 Hustrun Albertina Nilsson 1847-1926 (2047-48)

SAMMANFATTANDE KARAKTERISTIK

Svarträ kyrka och kyrkogård ligger på en uppodlad höjdpata i de inre delarna av Falkenberg, där mellanbygd går över i skogsbygd. Kyrkogården har en tydlig form och inramning av väl-lagda stenmurar och trädkrans i de södra delarna. Kyrkogården är lättöverskådlig och tydlig, då muren mellan den äldre och den yngre delen finns kvar.

De äldre kvarteren, på vardera sidan av kyrkan, har ett relativt stort antal höga, äldre gravvårdar i de östra delarna och mer enhetliga områden i de västra delarna. Utmärkande för Svarträ är ett stort antal ålderdomliga gravvårdar, från 1600-1800-talet, som samlats framför allt längs murarna mot väster. Även de stora familjegravarna där vårdarna står på en lång rad längs huvudgårdens av en lång och smal stenram är speciellt för Svarträ.

Den yngre delen från 1940-talet har en välbevarad arkitektonisk uppbyggnad och utgör en årsring såväl till sin plan som till gravvårdar. Smidesgrindar mellan grindstolpar och en stiglucka är också viktiga inslag i kyrkogårdens karaktär.

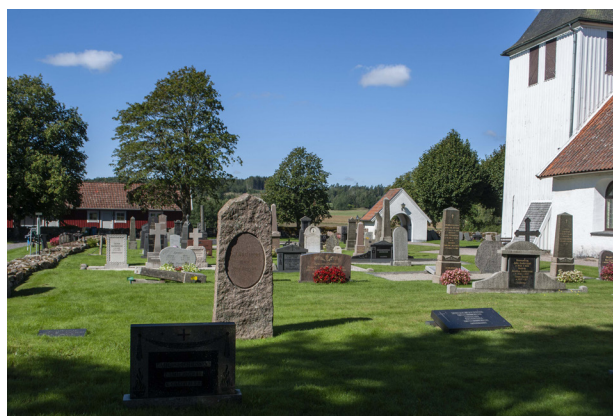
Kyrkogården ligger relativt ensamt och från söder framträder den som ett grönt lummigt landmärke i landskapet.

Kvarter 1 med många ålderdomliga gravvårdar längs muren och en modernare årsring från 1920-40-talen. Det böljande landskapet runt kyrkan i bakgrunden.

Den arkitektoniskt och symmetriskt uppbyggda yngre delen i söder.

Kvarter 2 med många höga stora familjegravar.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING OCH BEVARANDEFÖRSLAG

Lagstiftning

Kyrkogårdens huvudman, Falkenbergs pastorat, är ansvarig för att vårda och underhålla kyrkogårdens kulturhistoriska värden enligt lagstiftningen. Begravningslagen ger dock de enskilda gravrättsinnehavaren långtgående rättigheter över gravanordningens utformning. I kulturminneslagens första kapitels inledande bestämmelser framhålls det dock att det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda vår kulturmiljö och ansvaret vilar på oss alla.

Nedan följer en sammanfattning av de lagar och förordningar som berör värden av våra begravningsplatser och dess kulturhistoriska värden samt kommentarer till lagstiftningen.

Kulturmiljölagen (SFS 1988:950)

Kulturmiljölagen innehåller generella bevaranderegler för kyrkor, kyrkotomter, kyrkogårdar och begravningsplatser uppförda och tillkomna före 1940, liksom kyrkliga inventarier och fornminnen.

På en äldre kyrkogård är det sannolikt att det finns fornlämningar, t. ex. rester av äldre byggnader, murar och gravar, vilka kan beröras vid markarbeten, både ute på kyrkogården och inne under kyrkgolvet. Samråd skall därför alltid ske med länsstyrelsen när det gäller arbetsföretag på äldre kyrkogårdar. (*KML*, 2 kapitlet, 1 §, 10 §)

Kyrkogårdar och begravningsplatser anlagda före 1940 får inte på något väsentligt sätt ändras utan tillstånd av länsstyrelsen. De skall vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas eller förvanskas. Sedvanliga underhållsarbeten eller brådskande reparationsåtgärder får utföras utan tillstånd, men skall utföras med material och metoder som är lämpliga med hänsyn till byggnadens eller anläggningens kulturhistoriska värde. (*KML*, 4 kap, 2, 3, 5, 11, 13 §§) Upprepad borttagning av enskilda gravvårdar, växtlighet och förändringar av ytmaterial på en gravplats eller gångstråk samt elektrisk belysning kan också innebära en påtaglig förändring som kräver tillstånd.

Begravningslagen (SFS 1990:1144)

I Begravningslagen finns bland annat regler för förvaltning av begravningsplatser, gravrättsinnehavare och vad som gäller för gravvårdar som av kulturhistoriska skäl bör bevaras för framtiden. Gravrättsinnehavaren har rätt att bestämma gravanordningens utformning och utsmyckning, men upplåtaren kan begränsa gravrättsinnehavarens bestämmanderätt för att tillgodose god gravkultur. Det innebär exempelvis att på den del av kyrkogården som bedöms som kulturhistoriskt värdefull, kan upplåtaren ha föreskrifter rörande nya gravanordningars utformning för dess anpassning till helhetsmiljön. När en gravanordning har blivit uppsagd, får den inte föras bort utan upplåtarens medgivande. Om en gravanordning tillfallit upplåtaren och är av kulturhistoriskt värde skall den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig plats. (Begravningslagen, 7 kap, 26–28, 37)

Plan- och bygglagen (SFS 2010:900)

Utöver ansökan om tillstånd hos länsstyrelsen kan det även krävas bygglov från kommunens byggnadsnämnd för åtgärder på kyrkotomter och begravningsplatser enligt plan- och bygglagen. Även denna lag hanterar kulturhistoriska värden. En kyrkogård eller begravningsplats som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas och ska hållas i vårdat skick och underhållas så att dess utformning och tekniska egenskaper i huvudsak bevaras. (PBL kap 8:13-18)

Miljöbalken (SFS 1998:808)

Alléer och därmed även trädkransar runt kyrkogårdar skyddas genom biotopskyddet i förordning om skydd enligt Miljöbalken och förordning om områdesskydd enligt miljöbalken, 7 kapitlet. Länsstyrelsen ansvarar för att biotopskyddet följs och kan ge dispens om det finns förutsättningar.

Bevarandeförslag

Generella riktlinjer för Svarträ kyrkogård

- Kvarterens planform skall bevaras och som en följd av detta även gångsystemet, så att de olika utvidgningsfaserna blir synliga.
- De gångar som finns idag bör bevaras.
- Gångarna bör ha ett slitagelager av grus.
- Omgärdning i form kallmurade stenmurar och terrassmurar av natursten skall bevaras. Råd för hur en stenmur kan vårdas och underhållas finns i skriften Kyrkogårdsmuren – kultur och konstruktion, av Catharina Svala, utgiven av SLU Movium, Stad & Land, 2010.
- Kyrkogårdens entréer med smidesgrindar mellan murade grindstolpar skall bevaras och underhållas med traditionella metoder och material.
- Stigluckan med grind mellan stenpelare skall bevaras och underhållas med traditionella metoder och material.
- Omgärdning av trädkrans bör bevaras. En trädplan bör tas fram för hur trädkransen ska underhållas och förnyas.
- Andra mer moderna och funktionella inslag på kyrkogården så som soffor, belysning, papperskorgar och serviceplatser bör hålla hög kvalitet beträffande material och utformning, men vara neutrala och inte stjåla för stor uppmärksamhet från de gamla kulturhistoriska miljöerna.

Värderade Gravvårdar

Urvalet och kriterier för kulturhistorisk värdering av gravvårdar har sin utgångspunkt i de kriterier som Centrala Gravvårdskommittén, CGK, presenterat i skriften *Handbok för kulturhistorisk inventering* från 2007. Även erfarenheter från tidigare utförda värderingar på kyrkogårdar runt om i Halland ligger till grund för urval och värdering. I denna kulturhistoriska dokumentation har bara klass 1-gravar/Kulturgravar pekats ut. På Svarträ kyrkogård har ca 120 vårdar, se bilaga 1 och 2, pekats ut som mycket värdefulla/klass 1 enligt någon eller flera av följande kriterier:

- Alla gravvårdar tillkomna före mitten av 1800-talet (nationell riktlinje) eftersom de är hantverksprodukter från tiden före den industriella revolutionen. På Svarträ kyrkogård finns relativt få gravvårdar kvar från 1800-talet och ytterst få av dessa är äldre än 1850-talet, varför gränsen har satts till en

Ovanligt ståtlig gravvård med klassicistiska inslag över hemmansägaren Olander Svensson 1850-1919 och hustrun Augusta 1860-1934. (2010-2011)

senare tidpunkt kring sekelskiftet 1900.

- Vårdar med hantverksmässigt utförande. Även vårdar från mitten av 1800-talet till funktionalismens genombrott ca 1930, är tillverkade i en hantverksliknande tradition.
- Alla kors, kedjor och staket av gjutjärn då de är en försvinnande liten rest av unik konstruktionsperiod.
- Gravstaket och gravvårdar i smidesjärn.
- Gravplatser med ovanliga inramningar såsom klippta häckar och stenstaket. På många landsorts kyrkogårdar har ett stort antal mer vanliga stenramar tagits bort, varför de som finns kvar bör bevaras.
- Äldre vårdar tillverkade av trä, ovanliga material eller av ett lokalt material, t.ex. lokalt bruten granit.
- Vårdar med ovanligt eller särskilt konstnärligt utförande. De kan vara ovanliga för den enskilda kyrkogården, regionalt eller nationellt.
- Vårdar med ett konstnärligt helhetsutförande där vård och inramning är utformade som en enhet. Här kan även det gröna kulturarvet i form av perenner och mindre träd vara samtida med grav-

Graven över korpral rotebåtsman Karl Gullberg 1821-1904 och hans (första) hustru Anna Sofia 1818-1883 fick troligen denna gravvård efter den andra hustrun Beatas död 1842-1934. (1140-41)

- platserna och bör bevaras samt vid behov ersättas lika befintligt.
- Vårdar utformade efter en viss tids stilideal, och därmed representativa och illustrerande en årsring på kyrkogården.
- Vårdar med ovanliga inskriptioner utöver de vanliga; namn, datum, gårds- eller ortsnamn och psalmverser.
- Vårdar resta över en person med lokalt och/eller personhistoriskt värde.
- Vårdar av socialhistoriskt intresse; exempelvis ovanliga eller typiska titlar och yrken och som därmed vittnar om olika sociala skikt i samhälle. De kan vara resta över kvinnor och/eller barn vilket var relativt ovanligt innan 1930-talet.
- Vårdar med ovanliga inskriptioner utöver de vanliga; namn, datum, gårds- eller ortsnamn och psalmverser.
- Vårdar resta över en person med lokalt och/eller personhistoriskt värde.
- Vårdar av socialhistoriskt intresse; exempelvis ovanliga eller typiska titlar och yrken och som därmed vittnar om olika sociala skikt i samhälle. De kan vara resta över kvinnor och/eller barn vilket var relativt ovanligt innan 1930-talet.

Riktlinjer för kulturgravar (f.d. klass 1)

Cirka 120 gravar på Svarträ kyrkogård har bedömts som kulturgravar. När gravrätten för en kulturgrav tillfallit gravrättsupplåtaren ska följande riktlinjer följas:

- Kulturgravar ska bevaras och vårdas på plats. De får inte återupplåtas eller återanvändas.
- Även alla tillhörande omgärdningar som gjutjärns-

smidesjärns- och stenramar skall bevaras och vårdas och underhållas med traditionella metoder.

- Skadade vårdar ska lagas. Företrädelsevis anlitas konservator för att upprätta program för att åtgärda skadade äldre gravanordningar.
- En plan för att stabilisera och återmontera nedlagda/instabila kulturgravar bör upprättas.
- Alternativ kan undersökas för att anordna vårdar i liggande ställning.
- Alla stenramar ska bevaras och vårdas och underhållas med traditionella metoder.
- Vid vård och underhåll av samtliga gravvårdar ska material och teknik anpassas till gravens befintliga utformning och material.
- Om man på något sätt vill ändra eller flytta en kulturgrav ska tillstånd sökas från länsstyrelsen.
- Gravvårdarna som står uppradade längs murarna i kvarter 1 och 2 är kulturgravar och skall bevaras och vårdas och får inte återupplåtas. De kan flyttas då de redan är flyttade. Fragment av äldre vårdar som ligger i murarna bör få en värdig placering på kyrkogården.

Riktlinjer för alla gravvårdar

- Om det är möjligt bör det strävas efter att bevara och återupplåta även de gravvårdar som inte är kulturgravar. Detta gäller framför allt äldre stenar från tiden före 1920. De kan eventuellt flyttas, men helst inom det befintliga kvarteret för att bibehålla kvarterets eller kyrkogårdsdelens årsring och historia.
- Det är bättre att lägga ned en sten, på ett ordnat och prydligt sätt än att ta bort den och förstöra den.
- Om skäl för bevarande saknas kan dock gravvårdarna bortföras. Gränsen för vad som betraktas som kulturhistoriskt värdefullt flyttas ständigt framåt och inom ett tiotal år kan 1950–60-talens gravvårdar betraktas som spår av äldre tiders gravvårdskultur som hotas av utplåning. Det är därför önskvärt att man så långt det är möjligt bevarar alla gravvårdar på sin ursprungliga plats.
- Vid omarbetning av befintlig gravvård bör man ta särskild hänsyn till gravvårdens utformning vad gäller omgärdning, detaljer och dekor. Stenens inskription bör om möjligt bevaras t.ex. genom att stenen vänds eller att inskriptionen täcks med metallplatta med ny inskription.
- Vid förflyttning och omarbetning av en vård rekommenderas dokumentation genom fotografe-

ring. Genom fotona ska framgå stenens helhetsutseende, detaljer och text, samt vårdens placering på kyrkogården. Fotona bör sedan arkiveras då detta är av stort värde för den fortsatta samhällsforskningen och för enskilda släktforskare.

- När en befintlig gravplats ska kompletteras med nya vårdar som t.ex. placeras i en stenram, bör den nya vården anpassas till den äldre vården genom

liknande material, bearbetningssätt, typsnitt och formspråk.

- Nya gravvårdar kan tillåtas i alla kvarter.
- Alla befintliga stenramar bör bevaras. Hör de till en vård som inte är kulturgravar kan de återanvändas.
- Nya stenramar kan tillåtas i alla kvarter.

KÄLLOR

Tryckta källor och litteratur

CGK, Centrala Gravvårdskommittén, Handbok för kulturhistorisk inventering, bevarande och återanvändning av gravanordningar, 2007

Jansson, Bror, Svarträ kyrka, 1965

Johnsson, Elsa, Hembygdsminnen från Okome, Köinge, Svarträ, 1951

Kulturmiljöprogram för Falkenbergs kommun, utgiven av Falkenbergs kommun, 2013

Sveriges Lantbruksuniversitet, SLU, Kyrkogårdshandboken, ingår i serien Stad & Land, 2012

Sveriges Stenindustriförbund, En handbok om - Natursten Gravvårdar, 2005

Arkiv

Digitalt museum, foton från Hallands konstmuseums och Hallands kulturhistoriska samlingar

Falkenbergs pastorat, gamla och nya uppmätningar av kyrkogården

Kulturmiljö Halland, Hallands läns museer

Lantmäteriets Historiska kartor, <https://historiskakartor.lantmateriet.se/>

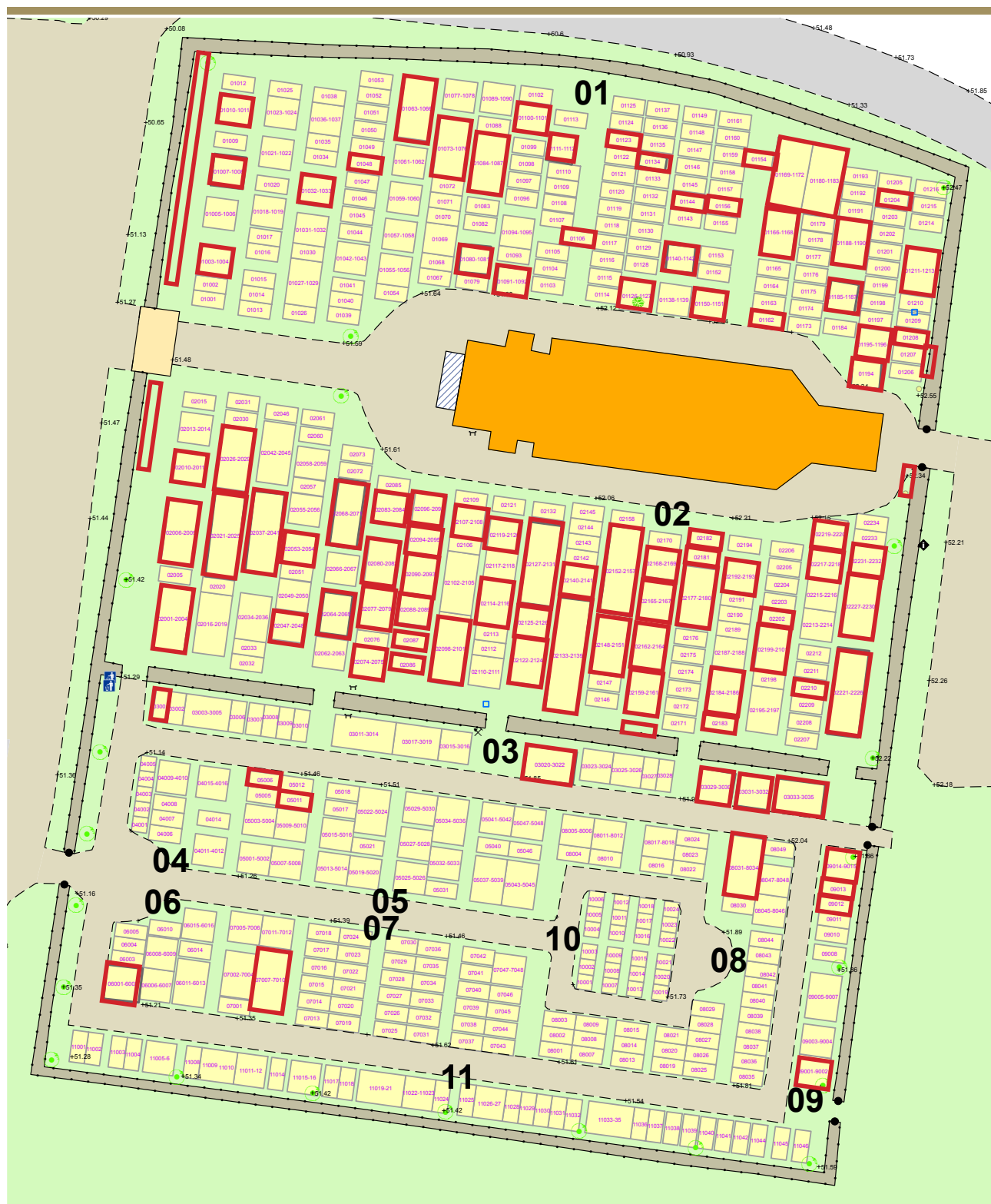
Riksantikvarieämbetets fornsök, <https://app.raa.se/open/fornsok/>

Riksantikvarieämbetets Kulturmiljöbild, <https://kmb.raa.se/>

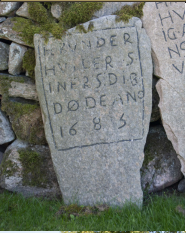
Informanter

Gunnel Karlsson, Okome-Köinge-Svarträ hembygdsförening, och Inger Andersson 2020-10-21

BILAGA 1. KULTURGRAVAR PÅ SVARTRÅ KYRKOGRÅRD, KARTA.

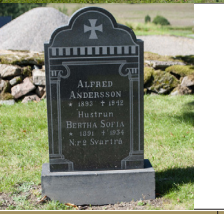

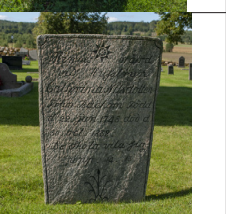
BILAGA 2. KULTURGRAVAR PÅ SVARTRÅ KYRKOGÅRD, TABELL

Kvar- ter	Grav- nr.	Foto	Text	Värdering/Kommentar	Skada	Åtgärd
1	Vid västra muren		Her under hviler INFRS.DIG döde ano 1683	Ålderdomlig gravvård, hantverks- mässigt framställd, troligen hög ålder	Gott skick	
1	Vid västra muren		Här under hvilar salig Anna Hansdotter HVigenso 1696	Ålderdomlig gravvård, hantverks- mässigt framställd, troligen hög ålder	Gott skick	
1	Vid västra muren		Inger Svendsdöter från Backom började vandrige i pröfning och nådatiden 1755 hennes xx gränses till det sälla fädernes- landet 1819 Men din död xxx och lefva med xxx men uppxxx	Ålderdomlig gravvård, hantverks- mässigt framställd, troligen hög ålder	Gott skick	
1	Vid västra muren		10 Stöpdro hvilar här CDO F. Måns Anders G. 1749-1823	Ålderdomlig gravvård, hantverks- mässigt framställd, troligen hög ålder	Gott skick	
1	Vid västra muren		Här under hvilar d:ief tide är l. och g. f. d. ö. Kersti Larsdotter från Backom som afklat si jor- diska yda 1804	Ålderdomlig gravvård, hantverks- mässigt framställd, troligen hög ålder	Gott skick	
1	Vid västra muren		Salige man Lars hage G V D giefte hanem en sa..ig opstand.... se döde den..ivivsann 1686	Ålderdomlig gravvård, hantverks- mässigt framställd, troligen hög ålder	Gott skick	
1	Vid västra muren		...an san Lars Bior...son med sin Hustru Bengta Pedersdöter a Kaasagaard 1703-1704	Ålderdomlig gravvård, hantverks- mässigt framställd, troligen hög ålder	Gott skick	

Kvar-ter	Grav-nr.	Foto	Text	Värdering/Kommentar	Skada	Åtgärd
1	Vid västra muren		...lan....eraf...hult.. afsom...deiher ranomd 14 mij ano 1711	Ålderdomlig gravvård, hantverksmässigt framställd, troligen hög ålder	Gott skick	
1	Vid västra muren		Fragment av en sten, bara enstaka bosktäver och siffror finns kvar	Ålderdomlig gravvård, hantverksmässigt framställd, troligen hög ålder	Gott skick	
1	På västra muren		xxx	Två ålderdomliga gravvårdar/fragment av gravvårdar, hantverksmässigt framställda, troligen hög ålder	Svårläst, påväxt	rengör, fyll i text med svart färg, placera på lämplig plats på kyrkogården
1	Vid västra muren		(H)er under hvile salig Hagen (S)vensön i Bekholt Gud (g)ifve hanem gledlig op	Ålderdomlig gravvård, hantverksmässigt framställd, troligen hög ålder	Gott skick	

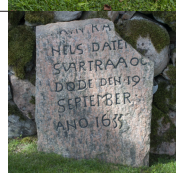
1	På västra muren		xxxxx	Fragment av ålderdomlig gravvård, hantverksmässigt framställda, troligen hög ålder	Svårläst, påväxt	rengör, fyll i text med svart färg, placera på lämplig plats på kyrkogården
1	Vid västra muren		Här under (hvi)lar stoftet	Fragment av ålderdomlig gravvård, hantverksmässigt framställda, troligen hög ålder	Gott skick	
1	Vid västra muren		Här under wila...man.....	Fragment av ålderdomlig gravvård, hantverksmässigt framställda, troligen hög ålder	Gott skick	
1	Vid västra muren		Ano 1641 den	Fragment av ålderdomlig gravvård, hantverksmässigt framställda, troligen hög ålder	Gott skick	

Kvar- ter	Grav- nr.	Foto	Text	Värdering/Kommentar	Skada	Åtgärd
1	På västra muren		xxxxx	Fragment av ålderdomlig gravvård, hantverksmässigt framställda, troligen hög ålder	Svårläst, påväxt	rengör, fyll i text med svart färg, placera på lämplig plats på kyrkogården
1	På västra muren		xxxxx	Fragment av ålderdomlig gravvård, hantverksmässigt framställda, troligen hög ålder	Svårläst, påväxt	rengör, fyll i text med svart färg, placera på lämplig plats på kyrkogården
1	1003-1004		Folkskolläraren Gösta H. Brodén 1880-1946 hustrun Agnes 1897-1966	Tidstypisk vård med bevarade dekorativa sidostenar, lokalhistoriskt intressant yrkestitel. Var även kantor från 1923.	Gott skick	
1	1007-1008		Landtbrukaren B.A. Johansson 1850-1930 hustrun Anika 1854-1942	Tidstypisk vård med bevarad stenram utformad i enhet med gravvården, miljöskapande	Gott skick	
1	1010-1011		Alfred Andersson 1893-1942 Hustrun Bertha Sofia 1891-1934	Tidstypisk vård med fint arbetad dekor, miljöskapande	Gott skick	
1	1032-1033		f.d. Båtsmannen Lars Joh. Lövsberg 1863-1940 hustrun Lovisa Lövsberg 1860-1939	Tidstypisk vård med fint arbetad dekor, lokalhistoriskt intressant yrkestitel.	Gott skick	
1	1048		Britta Johansson 1850-1929	Exempel på mindre enklare tidstypisk gravvård från 1920-talet, kvinnograv, miljöskapande	Viss påväxt	
1	1063-66		Carl Albin Lindberg Hustrun Klara Josefina Lindberg 1885-1926 Hulda Wiktorina Lindberg 1915-1934	Tidstypisk vård med fint arbetad dekor, miljöskapande. Lokalhistoriskt värde. Carl Albin la muren runt den nya kyrkogården.	Gott skick	
1	1073-1076		Johan Andersson 1867-1957 hustrun Augusta 1875-1961 <i>vänstra:</i> Per Johansson 1898-1946 <i>högra:</i> Carl Johansson 1908-1926	Tidstypisk familjegrav med enkla strama stenar med fint arbetad dekor. Lokalhistoriskt värde: denna familj skänkte Björkekullen till naturreservat. Johan och brodern August bröt mycket av marken runt torpet Björkekullen	Gott skick	
1	1080-1081		Otto Johansson Familjegrav	En av få helt bevarade gravvårdar i jugendstil med tillhörande bevarad stenram, utformad i en estetisk helhet, miljöskapande	Gott skick	

Kvar- ter	Grav- nr.	Foto	Text	Värdering/Kommentar	Skada	Åtgärd
1	1084- 1087		Albertina Petronella Karlsson 1848-1921	Hög smalsten, tidstypisk, kvinno- grav, miljöskapande	Nedlagd, påväxt	åtrställ stående, rengör
1	1091- 1092		Olof Lindström 1842-1919 Hustrun Anna 1861-1919 <i>liggande</i> <i>vård:</i> Anders Gustav 1891-1909 Johan Algot 1895-1897	Tidstypisk gravvård med fint arbetad dekor, barngrav - socialhistoriskt värde, bevarad stenram miljöskapande	Gott skick	
1	1100- 1101		Hem-äg. Anders Torsson 1833-1917 Hustrun Josefina Albertina 1842-1917	Hög smalsten, tidstypisk, miljöskapande	Nedlagd, påväxt	åtrställ stående, rengör
1	1106		Hinnes vård vid hustrun Cathrina Nilsdotter från Backom född 1748-1822 De skola vila sig upp.	Ålderdomlig hantverksmässigt huggen, unik vård av hög ålder, kvinnograv, intressant inskription	Gott skick	

1	1111- 1112		Sven B. Johanssons familjegrav	Tidstypisk (trol 1920-40-tal) enkalre gravvård med bevarad stenram utförd i enhet med livstenen, miljöskapande	Viss påväxt	rengör
1	1123		Anna J Pehrs 1824-1852 sörjd af en kär make 3-ne kära söner ypperst af kära föräldrar	Ålderdomlig hantverksmässigt huggen, unik vård av hög ålder, kvinnograv, intressant inskription	Gott skick	
1	1126- 1127		L. J. Kaspersson Hustrun Gustava	Exempel på liten enkel vård med ovanlig inramning av stora rektangulära stenar, unik	Gott skick	
1	1134		Anna Britta Toresdotter 1817-1909	Relativt ovanlig gravvård som utgör huvudändan av en enkel rak stenram, kvinnograv, miljöskapande	Gott skick	
1	1140- 1141		Korpral Rotebåtsaman Karl Gullberg 1821-1904 hustrun Anna Sofia 1818-1883 hustrun Beata 1842-1934	Intressant yrkestitel, lokalhistoriskt värde, tidstypisk gravvård troligen från 1930-talet, bevarad senram - miljöskapande	Gott skick	

Kvar- ter	Grav- nr.	Foto	Text	Värdering/Kommentar	Skada	Åtgärd
1	1144		NHS 1609	Ålderdomlig hantverksmässigt huggen, unik vård av hög ålder, intressant inskription	Gott skick	
1	1151		Skomakarern B. A. Andersson 1829-1902	Exempel på liten enklare vård från tidigt 1900-tal, lokalhistoriskt intressant titel	något nedsjunken i gräset.	lyft upp, gör underarbete så värden hamnar något över gräsnivå
1	1154		Hår förvaras stoftet av förra åboen Sven Johansson 1767-1847	Ålderdomlig hantverksmässigt huggen, unik vård av hög ålder, intressant inskription	Gott skick	
1	1156		Hemmasonen Johan Algot 1885-1900	Hög smalsten över ung man, tidstypisk, socialhistoriskt intressant titel, miljöskapande	nedlagd	återställ stående
1	1162		Jobs 1622	Ålderdomlig hantverksmässigt huggen, unik vård av hög ålder, intressant inskription	Gott skick, något svårsläst	Fyll ev i med svart färg
1	1166- 1168		Skräddaren Anders Persson 1820-1892 Hustrun Severina Beata 1824-1875 Dottern Char- lotta Andersson 1860-1926	hög smlsten från sent 1800-tal, miljöskapande, intressant yrkestitel, lokalhistoriskt värde då skräddaren var far och farfar till de som odalade upp Björekullen; grav 1073-1076, och som belv naturreservat.	Nedlagd	Återställ stående
1	1169- 1172, 1180- 1183		<i>granitkors:</i> Minne över lantbrukaren C. L. Lagerstedt 1844-1914 och hans maka Johanna Beata 1844-1920 <i>diabas:</i> Jenny Lagerstedt 1886-1943 <i>smalsten:</i> Dottern Hilda B. Lagerstedt 1867-1887 <i>lägre sten:</i> Otto Lagerstedt 1883-1957 <i>Liggande:</i> Sjökapten Ture Lagerstedt 1915-2001 <i>smalsten:</i> Organisten J. Lagerstedt 1810-1888 Hustrun Helena 1809-1889	Stor familjegrav med höga monumentala och påkostade gravvårdar. Den enda kvarvarande med smidesstaket på Svarträ kyrkogård.	Gott skick	

Kvar-ter	Grav-nr.	Foto	Text	Värdering/Kommentar	Skada	Åtgärd
1	1185-1887		Emanuel Olssons familjegrav	Högre smalsten med bevarad stenram, miljöskapande	Gott skick	
1	1188-1190		Vänstra: Ellen Gustava Högra: Syskonen Johan Gottfrid Hildur Alice	Två små tidstypiska barngravvårdar från tidigt 1900-tal, socialhistoriskt värde	Gott skick	
1	1194		Minne över Zacharias Hansson 1807-1886 hustrun Severina Christiansdotter 1816-1885 Sonen Petter August 1856-1928	Bevarad stenram men sannolikt senare skapad gravvård. Lokalhistoriskt värde: Zacharias var läs- och skrivkunnig och hjälpte andra i socknen med sådana saker	Gott skick, ev nedlagd	Gravvården kan fortsätta vara liggande
1	1195-1196		Landtbrukaren Lars J. Andersson 1834-1884 hustr. Brita Johanna 1843-1907	Hög smalsten av hög ålder, miljöskapande	Nedlagd	Återställ stående
1	1204		Jenni Olivia 1880-1883	Barngrav av hög ålder, litet gjutjärnskors, alla gravvårdar av järn är kulturgravar	Gott skick	
1	1208		xxxxx	Stor ålderdomlig gravvård, hantverksmässigt framställd, troligen hög ålder	Sprucken, påväxt, svärläst	Rengör, fyll ev i med svart färg, placera på lämplig plats på kyrkogården
1	på muren		xxxxx	Ålderdomlig gravvård, hantverksmässigt framställd, troligen hög ålder	Sprucken, påväxt, svärläst	Rengör, fyll ev i med svart färg, placera på lämplig plats på kyrkogården
1	1211-1213		Boken: Astrid Hildegard Bengtsson 1910-1920 liggande: Tvillingarne Sigvard Fritiof 1914-1915 Lilly Ingrid Bengtsson 1914-1915	Två äldre barngravar, socialhistoriskt värde, den uppslagna boken var vanligt förekommande men en av få på Svarträ kyrkogård	Påväxt, spräckt	Åtgärdas av stenkonservator
2	vid västra muren		xxxx Nels datet Svartraa oc döde den 19 september 1655	Ålderdomlig gravvård, hantverksmässigt framställd, troligen hög ålder	Gott skick	
2	vid västra muren		Her liger den salig mand Nils Svendsen Floestad döde den 8 april 1681	Ålderdomlig gravvård, hantverksmässigt framställd, troligen hög ålder	Gott skick	

Kvar-ter	Grav-nr.	Foto	Text	Värdering/Kommentar	Skada	Åtgärd
2	vid västra muren		Giodelar Siborsihol døde den janvar 1667	Ålderdomlig gravvård, hantverksmässigt framställd, troligen hög ålder	Gott skick	
2	vid västra muren		Her hviler 4 salig små drengrar Larsa Söner i borsthul deras nam var Lars Larsön Nels Larsön Skel Larsön Lars Lar-son dese 4 drenga hens åfor i Heren i melom år 1695 o 1698 Borsthult	Ålderdomlig gravvård, hantverksmässigt framställd, troligen hög ålder, barngrav	Gott skick	
2	vid västra muren		xxxxx	Ålderdomlig gravvård, hantverksmässigt framställd, troligen hög ålder	Påväxt, svåräst, ligger på muren	Rengör, fyll ev i med svart färg, placera på lämplig plats på kyrkogården
2	vid västra muren		xxxxx	Ålderdomlig gravvård, hantverksmässigt framställd, troligen hög ålder	Påväxt, svåräst, ligger på muren	Rengör, fyll ev i med svart färg, placera på lämplig plats på kyrkogården
2	2001-2004		<i>Södra:</i> Skräddarmästare Gottfrid Karlsson 1882-1959 hans maka Ester 1884-1966 <i>Norra:</i> Minne över Skräddarmästaren Albert Johanson 1845-1931 hustrun Josefina Albertina f. Enellberg 1841-1928	Stor familjegrav med två tidstypiska gravvårdar från 1920-50-tal med stor bevarad stenram med dekorativa hörnstenar, miljöskapande årsring	Gott skick	
2	2006-2009		Eric Herbert 1939	Liten tidstypisk barngrav, socialhistoriskt värde	Viss påväxt	
2	2006-2009		Hemmasonen Carl Hjalmar Johansson 1891-1919	Monumental bautasen över ung man, miljöskapande	Gott skick	
2	2010-2011		Hemmansägaren Olander Svensson 1850-1919 hustrun Augusta 1860-1934	Monumental, unik, påkostad med rik dekor i klassicistisk stil, miljöskapande	Gott skick	
2	2021-2025		Karl August Berntsson familjegrav	Påkostad exklusiv tidstypisk gravvård med stor stenram, årsring, miljöskapande	Gott skick	

Kvar-ter	Grav-nr.	Foto	Text	Värdering/Kommentar	Skada	Åtgärd
2	2026-2029		<i>Södra:</i> Albin Caspersson 1888-1950 hustrun Nanny Caspersson 1901-1968 <i>Norra:</i> Lantbrukaren P. A. Caspersson 1841-1916	Familjegrav med två lägre smalstenar i diabas med fint framslipad dekor. En tidstypisk från 1950-talet, intressant dekor i form av symbol för hemvärnet och en med riklig slingrande dekor från 1910-talet	Gott skick	
2	2037-2041		<i>Vänstra:</i> Alma Andersson 1873-1943 August Andersson 1869-1948 <i>Högra:</i> Lantbrukaren Gustaf Andersson 1841-1924 Hustrun Lena G. Andersson 1838-1931	Tidstypiska gravvårdar från 1920-40-tal, fint arbetad dekor, stor familjegrav med bevarad stenram	Den ena stenen nedlagd	återställ stående
2	2047-2048		Anders Nilsson 1853-1919 Hustrun Albertina Nilsson 1847-1926	Sent exempel på denna typ av dekorativ hög smalsten, miljöskapande	Påväxt, instabil, krönande kors borta	Stabilisera, rengör
2	2053-2054		Hemmansägaren C. L. Johansson 1855-1931 Hustrun Johanna Johansson 1853-1932	Sent exempel på denna typ av dekorativ hög smalsten, miljöskapande	Gott skick	
2	2064-2066		Lantbrukaren N.V. Petersson 1844-1911 hustrun Elmina Augusta Petersson 1856-1918	Sent exempel på denna typ av dekorativ hög smalsten, bevarad stenram, miljöskapande	Gott skick	
2	2068-2071		Johan Karlsson 1896-1987 Karl Andersson 1871-1958 Hustrun Potentia Andersson 1869-1945 Ingvar Larsson 1930-2009	Mycket fint och ovanligt utformat exempel på gravvård i Art deco stil, riklig välbevarad dekor, bevarad stenram	Gott skick	
2	2074-2075		Johan Andersson 1842-1907 Severina Andersson 1855-1943	Fint exempel på gravvård, troligen 1940-tal, välarbetad dekor, miljöskapande	Gott skick	
2	2077-2079		Lantbrukaren Carl A. Johansson 1868-1908 Hans maka Alida 1883-1956 <i>Liten marmor:</i> Karin M. Carlsson 1908-1918	Hög kolonn, tidstypisk men den enda på Svarträ kyrkogård, miljöskapande, liten enkel marmorvård över ett barn socialhistoriskt värde, en av få i marmor.	Gott skick men marmorvården påväxt och något svårläst	Marmorvård åtgärdas av konservator/efter råd från konservator

Kvar- ter	Grav- nr.	Foto	Text	Värdering/Kommentar	Skada	Åtgärd
2	2080- 2082		<i>Södra korset:</i> Hilda M. Johansdotter 1865-1868 <i>obelisk:</i> Lantbrukaren Johan August Andersson 1831-1913 Hustrun Lovisa Andersson 1841-1898 <i>norra korset:</i> Jenny Augusta Johansdotter 1875-1876	En av få höga obelisker på Svarstrå kyrkogård, tidstypisk, miljöskapande, familjegrav med två flankerande små gjutjärnskors bredvid vilka är barngravar.	Gott skick	
2	2083- 2084		Hemmansägaren Anders Magnus Kind 1834-1904 hustrun Severina 1831-1918	Hög smalsten, tidstypisk, dekorativt utförande, miljöskapande	Gott skick	
	2086		Minne över Adolf Gottfrid Bengtsson 1878-1933	Ovanlig form på vård från 1930-talet, fint arbetad dekor, ingår i stor familjegrav med en rest av en stenram vilken bör bevaras för att visa sambandet mellan gravvårdarna.	Gott skick	
	2087		B.J. Johansson 1936-1918 Hustrun P. B. Johansson 1835-1927	unik form och placering (diagonal) fint arbetad dekor, ingår i stor familjegrav med en rest av en stenram vilken bör bevaras för att visa sambandet mellan gravvårdarna.	Gott skick	
2	2088- 2089		<i>södra:</i> A M B D 1880-1896 <i>norra:</i> xxxxx 1870-1886	Två ålderdomliga smalstenar, hög ålder, barngravar, ingår i stor familjegrav med en rest av en stenram vilken bör bevaras för att visa sambandet mellan gravvårdarna.	Gott skick	
2	2090- 2093		<i>från söder till norr:</i> Johan Amandus Bengtsson 1872-1879/ Otto Bernhard Bengtsson 1875-1879/ Anders Wilhelm Bengtsson 1876-1879/ Matilda Aug. Bengtsson 1861-1869	Ett av fyra små gjutjärnskors över barn, syskon, varav tre dog samma dag. Barngrav - socialhistoriskt värde, alla järnvårdar är kulturgravar. ingår i stor familjegrav	Gott skick.	
2	2094- 2095		Andreas Hansson 1841 Inger Larsdotter -1851	Ålderdomlig gravvård, hantverksmässigt framställd, hög ålder 1840-tal	Påväxt, oläslig	Rengör ev fyll i med svart färg

Kvar-ter	Grav-nr.	Foto	Text	Värdering/Kommentar	Skada	Åtgärd
2	2098-2106		<i>från söder till norr:</i> Dottern Emma Charlotta Svensdotter 1875-1911/ Lantbrukare S. J. Börjesson 1839-1913 Hustrun Neta Lovisa Börjesson 1852-1933/ Julia Teresia 1906-1918/ Adolf Svensson 1873-1965 hustrun Johanna D. Svensson 1880-1915 hustrun Alma S. Svensson 1892-1936/ Gossen Carl Henry 1914/ Dottern Julia Linca 1903-1905	Stor familjegrav med höga äldre gravvårdar samlade längs en rest av en stenram vilken bör bevaras för att visa sambandet mellan gravvårdarna.	Gott skick	
2	2107		N. J. Svensson 1829-1909 Hustrun Neta Kristina 1832-1927	Tidstypisk gravvård formad som en trädstam, men ovanlig i trakterna runt Svarträ, miljöskapande	Gott skick	
2	2114-2116		<i>Södra:</i> Hemmansägaren Johannes Thorson 1838-1927 Hustrun Anna-Lena Thorson 1839-1906 <i>norra:</i> Dottern Bessie L. Nilsson 1900-1904	Familjegrav med två höga gravvårdar tyiska för tidigt 1900-tal, en barngrav och en hög smalsten med dekorativ utformning, miljöskapande	Instabila	Stabilisera
2	2119-2120		<i>Södra:</i> A. J. Pettersson 1847-1918 hustrun Anna Sofia Pettersson 1851-1924 <i>norra:</i> F.d. hemmansägaren Sven Andersson 1827-1894 hustrun Anna Kristina 1827-1915	Två höga obelisker i samma familjegrav, miljöskapande	Gott skick	
2	2122-2124		Charles Andersson 1859-1939 Hustrun Charlotta Andersson 1869-1946	Tidstypisk gravvård i artdecostil, fint arbetad dekor	Gott skick	
2	2125-2126		<i>södra:</i> Allice 1893-1894 Aldina 1897 <i>norra:</i> N.J. Bengtsson 1840-1919 Hustrun A.J. Bengtsson 1839-1905 Barnen reste vård	Två gravvårdar i en familjegrav. <i>Södra:</i> enkel barngrav i ovanlig stenart, socialhistoriskt värde, hög ålder <i>norra:</i> Hög smalsten, tidstypisk, miljöskapande, intressant inskription	Gott skick men den höga vård är instabil	stabilisera
2	2127-2131		August Calssons familjegrav	Påkostad exklusiv tidstypisk gravvård med stor stenram och eleganta sidostenar, årsring, miljöskapande	Gott skick	

Kvar-ter	Grav-nr.	Foto	Text	Värdering/Kommentar	Skada	Åtgärd
2	2133-2139		Från söder till norr: Victor Zachrisson 1887-1972/ Syl- via Maria Zachrisson 1883-1955/ Lärarinnan Ida Zachrisson 1894-1951/ N.J. Zachrisson 1849-1923 och hans maka Anna Charlotta Zachrisson 1850- 1944/ Karl Aron Andreasson 1818-1891 Severina K. Nilsdot- ter 1819-1880/ Karl Sigurd son av L.J. Svensson och A.J. Svens- son 1881	Stor familjegrav i en stor stenram vilken bör bevaras för att visa sam- bandet mellan gravvårdarna. Flera monumentala gravvårdar, miljöska- pande, en del unika och med lokal- historiskt värde. Ovanlig form på gravvård, V.Z. stiftade en fond för ungdomar i Svarträ som studerar, N.J. Z arbetade med marmor i USA men kom tillbaka till hemlandet, viktigt historiskt skede med emigra- tionen, N.J. Z har tillverkat några av marmorvårdarna i familjegraven	Gott skick. Mar- morvårdarna har viss misfärgning.	Marmor rengörs endast av konserva- tor eller efter råd från konservator
2	2140-2141		Minne af Olof Johansson 1806-1882 Hustrun Lena Stina Svensdotter 1801-1882	Smalsten med rundad ovanknat vilket är något ovanligt, hög ålder, miljöskapande	Gott skick	
2	2148-2151		Häradsdomaren L.J. Svens- son 1857-1950 Augusta Svens- son 1854-1929 Gustaf Larsson 1891-1935	Tidstypisk gravvård från i artdeco, intressant titel, lokalhistoriskt värde	Gott skick	
2	2152-2157		<i>Stenen:</i> Riksdags och fierdingsm. Helien Bruns 1798 hustrun Malina 1723-1796 <i>Korset:</i> Åboen Peter Johan Nilsson 1832-1876	Två ålderdomliga äldre gravvårdar i samma familjegrav, de stod tidigare vid muren men har flytats till en sentida familjegrav	Gott skick	
2	Mot södra muren		Nils Andersson 1712 Bengta Jonsson 1714	Hantverksmässigt, ålderdomligt framtälld, hög ålder, unik	Gott skick	
2	2159-2161		A. Kristiansson 1830-1895 hustrun Ingrid Bengtsdotter 1842-1915	Hög smalsten från sent 1800-tal, miljöskapande	nedlagd	återställ stående
2	2162-2163		J. A. Andersson 1873-189x	Hög smalsten från sent 1800-tal, miljöskapande	nedlagd	återställ stående

Kvar- ter	Grav- nr.	Foto	Text	Värdering/Kommentar	Skada	Åtgärd
2	2165- 2167		Hemmansägaren Karl Aug. Jönsson 1858-1944 Hustrun M.K. Svensdotter 1862-1897 Hustrun Amanda Josefina 1868-1944	Hög smalsten från sent 1800-tal, miljöskapande	gott skick	
2	2168- 2169		F. Åbon J. Olausson 1814-1892 Hustrun A. B. Andersdotter 1822-1897	Hög smalsten från sent 1800-tal, miljöskapande	gott skick	
2	2177- 2180		Hemmansägaren Joh.s Andersson 1858-1926 Hustrun Josefina Andersson 1858-1937 Sonen Gustav 1894-1917	Jugendvård med tillhörande dekorstenar vid sidorna, kolonner och överliggare, en av få liknande bevarade, miljöskapande	Gott skick	
2	2181		Josefina Beata Andersdotter 1852-1873	Gjutjärnskors med hög ålder, alla järnvårdar är kulturgravar	Gott skick	
2	2182		Landtbrukare Johan L. Larsson 1863-1895	Hög smalsten från sent 1800-tal, miljöskapande	instabil	stabilisera
2	2183		Kyrkstäderskan Johanna Johansdotter 1834-1915	Exempel på liten enklare vård troligen senare tillkommen, lokalhistoriskt värde med titeln	Gott skick	
2	2184- 2186		L. J. Karlssons familjegrav	Stor monumental bautasten, miljöskapande	Gott skick	
2	2192- 2193		Hemmansegaren Sven Bengtsson 1825-1892 Hustrun Johanna B. Olsdotter 1826-1892	Hög tidstypisk smalsten från 1890-tal, miljöskapande	Gott skick	

Kvar- ter	Grav- nr.	Foto	Text	Värdering/Kommentar	Skada	Åtgärd
2	2199- 2101		Organisten C. A. Gullbergs familjegrav	Exempel på tidstypisk vård från ca 1930-40-tal i art deco, lokalhistoriskt värde med organist	nedlagd	åteställ stående
2	2202		Ynglingen K. A. Larsson 1874-1906	Hög smalsten från tidigt 1900-tal, miljöskapande, intressant titel	instabil	stabilisera
2	2210		Andreas Andersson 1788-1862	A. A, var gästgivare i Köinge 1819-1850- lokalhistoriskt värde trots senare tillkommen sten.	Gott skick	
2	2217- 2218		Lanbrukaren Anders Johansson 1846-1923 hustrun Anna Johanna Kaspersdotter 1847-1913	Högt monumentalt kors, tidstypiskt, miljöskapande	Gott skick	
2	2219- 2220		Åbon L. Kaspersson 1827-1898 hustrun A. B. Larsdotter 1832-1885	Hög obelisk av hög ålder, 1880-tal, intressant titel, miljöskapande	riklig påväxt	rengör
2	2221- 2226		<i>Södra:</i> Johan Svensson 1873-1944 Klara Svensson 1886-1979 <i>Mitten:</i> Minne över Augusta Charlotta Svensson 1861-1913 Brodern Karl Adolf 1878-1941 <i>Norra:</i> Lantbrukare Sven Larsson 1824-1899 Anna Kristina Svensdotter 1839-1913	Stor familjegrav med tre höga gravvårdar från 1890-1910-tal och bevarad stenram, miljöskapande	Gott skick	
2	2227- 2230		<i>Södra:</i> Handlanden L. J. Johansson 1836-1892 Barnmorskan Johanna B. Johansson 1827-1899 <i>Norra:</i> Handlanden Gustav Adolf Johansson 1867-1913	Familegrav med två höga monumentala och tidstypiska gravvårdar i diabas från 1890-tal, lokal- och socialhistoriskt värde med yrkestitlar, handalrsläkt samt en av få kvinnliga yrkestitlar	instabila	stabilisera gravvårdarna

Kvar- ter	Grav- nr.	Foto	Text	Värdering/Kommentar	Skada	Åtgärd
2	2231- 2232		Minne öfver landtbrukaren B. C. Nilsson 1833-1914 Hustrun Alb. Josefina Nilsson f. Svensson 1851-1932	Hög monumental tidstypisk gravvård från tidigt 1900-tal, lokalhistoriskt värde då B.C. skänkte mässkrud till Svarträ kyrka	Viss påväxt	
2	vid östra muren		xxxxx	Ålderdomlig, hantverksmässigt framställd, troligen hög ålder	Påväxt, svåräst, står lutad mot muren	Rengör, fyll ev i med svart färg, placera på lämplig plats på kyrkogården
3	3001		Hemmansägaren Hilding Lagerstedt 1889-1944	Ovanligt stor och monumental gravvård från 1940-talet i tidstypisk stil, årsring då det är en av de äldsta gravvårdarna i den nya delen av kyrkogården	påväxt	rengör
3	3020- 3022		Hemmanägaren Carl Svensson 1888-1952 Hustrun Clara Svensson 1891-1965 sonen Sture Svensson 1931-1952	Tidstypisk gravvård med bevarad stenram med planteringsramar, årsring, miljöskapande	Gott skick	
3	3029- 3030		Banvakt Karl Bengtsson 1877-1966 Hustrun Lovisa Bengtsson 1872-1951	Tidstypisk gravvård med bevarad stenram med planteringsramar, årsring, miljöskapande, lokalhistoriskt värde med titeln som härrör till epoken då det fanns järnväg genom trakten	Gott skick	
3	3031- 3032		Arrendatorn Sjunne Larsson 1888-1965 Hustrun Hanna Larsson 1886-1950	Tidstypisk gravvård med bevarad stenram med planteringsramar, årsring, miljöskapande, lokalhistoriskt värde med titeln	Gott skick	
3	3033- 3035		Karl Nilsson 1893-1953 Makan Ester 1904-1999	Tidstypisk gravvård med bevarad stenram med planteringsramar, årsring, miljöskapande	Gott skick	
5	5006		Trotjänarinnan Anna Sofia Andersson 1854-1945	Tidstypisk gravvård med dekor i art deco, socialhistoriskt värde med titeln, årsring som en av de äldsta gravvårdarna i denna del av kyrkogården	Viss påväxt, gott skick	
5	5011		Berit 1945-1947	Tidstypisk liten barngrav med dekor i art deco, socialhistoriskt värde, årsring som en av de äldsta gravvårdarna i denna del av kyrkogården	Gott skick	

Kvar- ter	Grav- nr.	Foto	Text	Värdering/Kommentar	Skada	Åtgärd
5	5011		Aina 1928-1950	Tidstypisk liten gravvård över ung kvinna med dekor i art deco, socialhistoriskt värde - mor till Berit 5006, årsring som en av de äldsta gravvårdarna i denna del av kyrkogården	Viss påväxt, gott skick, nedlagd	Kan vara liggande även i fortsättningen
6	6001- 6002		Karl Andersson 1871-1952 Hus- trun Lovisa 1870-1949	Tidstypisk gravvård med bevarad stenram, årsring, miljöskapande	Gott skick	
7	7007- 7010		Syskonen Johansson Ida 1900- 1985 Gustav 1909-1993 Agnes 1902-1996 Ruth 1904-2002	Lokalhistoriskt värde då syskonen skänkte sin gård till naturreser- vat, exempel på tidstypisk gravvård från sent 1900-tal	Gott skick	
8	8031- 8034		Stig Larsson 1916-1988 Edit Larsson 1917-2016	Lokalhistoriskt värde då Stig var speleman och komponerade musik, exempel på tidstypisk gravvård från sent 1900-tal med personligt utformad dekor	Gott skick	
9	9001- 9002		Erik Karlsson 1896-1977 Ellen K. 1901-1986 Ingen blomma vissnad ner, blott det gräs som graven ger, må i tiden minnet bära.	Lokalhistoriskt värde då Erik var känd i trakten för att skriva vers och hade en egen visgrupp, exem- pel på tidstypisk gravvård från sent 1900-tal med egenskriven vers på gravvården	Gott skick	
9	9012		Rune Svensson 1923-2014	Lokalhistoriskt värde som färgstark person i trakten, stenen hämtades från egna gården Ängarna, bror till Arvid 9013	Gott skick	
9	9013		Arvid Svensson 1920-2003	Lokalhistoriskt värde som färgstark person i trakten, stenen hämtades från egna gården Ängarna, bror till Rune 9012	Gott skick	
9	9014- 9015		Handlanden Carl Johansson Carl 1869-1959 Hilda 1875-1951	Lokalhistoriskt värde som lokal handlare, exempel på tidstypisk gravvård från mitten av 1900-tal med bevarad stenram, ovanligt/ uniket med texten på ramen	Gott skick	

RAPPORTER FRÅN KULTURMILJÖ HALLAND 2021	
2021:1	Tjärby grustäkt, Arkeologisk utredning
2021:2	Båtsmans, del av Lahall 2:13, flytt av byggnad
2021:3	Skummeslövs kyrka, utvändig renovering
2021:4	Sankta Gertruds kapell, utvändig renovering
2021:5	Broktorp 4, Antikvarisk förundersökning
2021:6	Brovakten 4, Antikvarisk förundersökning
2021:7	Landeryds godsmagasin -renovering av tak och syll
2021:8	Brons- och järnålder vid Holms kyrka, Holm 2:3, Arkeologisk undersökning
2021:9	Hotell Mårtensson, Gillestugan 1, Skyltning mm. Antikvarisk förundersökning
2021:10	Bocken 18 och Bocken 20. Förslag till planbestämmelser för kulturvärden.
2021:11	Kemisten 5, Antikvariskt utlåtande.
2021:12	Råmebo hembygdsgård. Vård- och underhållsplan
2021:13	Befästningsrester i Norre Katts park. Arkeologisk schaktningsövervakning.
2021:14	Öringe fiber, Getinge sn, fast. Öringe 1:5, Arkeologisk schaktningsövervakning.
2021:15	Hotell Mårtensson, Takkupor, rev förslag. Konsekvensbeskrivning
2021:16	Busstur Stora Torg, Arkeologisk undersökning (schaktningsövervakning)
2021:17	Inför ny vatten- och elledning. Falkenberg. Arkeologisk schaktningsövervakning.
2021:18	Frillesås-Rya 3:77. Kungsbacka kn. Arkeologisk förundersökning
2021:19	Valhalla 5, antikvariskt utlåtande
2021:20	Försörjningshemmet 18, antikvariskt utlåtande
2021:21	Påarps gravfält, Trönninge sn, Halmstads kn, Arkeologisk schaktningsövervakning
2021:22	Marbäck, Halmstad, Snöstorps sn. Arkeologisk utredning
2021:23	Fibernetläggning vid treuddar, en stensättning och en boplatz i Bexets stugby, Trönninge sn, Halmstad. Arkeologisk schaktningsövervakning
2021:24	Kv. Postmästaren, Esplanadparken och Norra Vallgatan - kulturmiljöutredning
2021:25	Spannarps kyrka, Styrssystem - antikvarisk medverkan
2021:26	Sibbarps kyrka, Styrssystem - antikvarisk medverkan
2021:27	Tvååkers kyrka, Styrssystem - antikvarisk medverkan
2021:28	Dagsås kyrka, Styrssystem - antikvarisk medverkan
2021:29	Flickskolan 6, Varberg, antikvarisk förundersökning
2021:30	Gästgivaren 10, Varberg, antikvarisk förundersökning
2021:31	Societetshuset i Varberg, antikvarisk medverkan
2021:32	Alfshögs kyrkogård, kulturhistorisk inventering och bevarandeplan
2021:33	Askome kyrkogård, kulturhistorisk inventering och bevarandeplan
2021:34	Vessige kyrkogård, kulturhistorisk inventering och bevarandeplan
2021:35	Lyngåkra 6:8, Rivningsdokumentation
2021:36	Gamlestugan i Morup, Morup 27:1, antikvarisk medverkan
2021:37	Hägareds gård, fönsterbyte, antikvarisk medverkan
2021:38	Köinge kyrkogård, kulturhistorisk inventering och bevarandeplan
2021:39	Okome kyrkogård, kulturhistorisk inventering och bevarandeplan
2021:40	Svartrå kyrkogård, kulturhistorisk inventering och bevarandeplan

KULTURMILJÖ
HALLAND

POSTADRESS: TOLLSGATAN 7 | 302 32 HALMSTAD | TEL: 035-19 26 00

E-POST: [KANSLI@KULTURMILJOHALLAND.SE](mailto:kansli@kulturmiljohalland.se) | HEMSIDA: [WWW.KULTURMILJOHALLAND.SE](http://www.kulturmiljohalland.se)